

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том II

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО

ЖЕНА ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

P R E S I D E N C Y

LIFE AND WORK OF
**FEMALE
FELLOWS**

OF THE SERBIAN LEARNED SOCIETY,
SERBIAN ROYAL ACADEMY
AND THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

VOLUME II

Editor-in-chief
Academician Zoran Knežević

Editor
Academician Nada Milošević-Đorđević

Belgrade 2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО
ЖЕНА
ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТОМ II

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нада Милошевић-Ђорђевић

Београд 2022

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО ЖЕНА ЧЛАНОВА
СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том II

Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

За издавача
академик Владимир С. Костић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нада Милошевић-Ђорђевић

Дизајн корица, прелом и графичко уређење
Никола Стевановић

Лектура и коректура
Ана Барбатесковић

Превод на енглески језик
Татјана Ружин Ивановић

Стручни сарадници
Бранка Поповић
Драгана Крстић-Лукић
Кристина Игњатовић-Јововић
Лидија Лутовац
Марина Нинић
Милена Ивановић
Мирослав Јовановић
Светлана Симоновић-Мандић
Снежана Крстић-Букарица

ISBN 978-86-7025-879-2 (целина)
ISBN 978-86-7025-917-1 (том 2)

Тираж 800 примерака

Штампа
Планета принт, Београд

Штампање ове публикације потпомогнуто је средствима СКП „Привредник” из Београда.

© Српска академија наука и уметности 2022

АКАДЕМИЈСКИ САВЕТ

ПРЕДСЕДНИК САВЕТА
академик Владимир С. Костић

ЧЛАНОВИ

академик Десанка Ковачевић-Којић
академик Јованка Калић
академик Мирјана Живојиновић
академик Јасмина Грковић-Мејџор
академик Милица Стевановић
академик Душица Лечић Тошевски
академик Милена Стевановић
академик Радмила Петановић
академик Злата Бојовић
дописни члан Тања Ђирковић Величковић
дописни члан Татјана Симић
дописни члан Мира Радојевић
дописни члан Јелена Јовановић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР ЕДИЦИЈЕ

ПРЕДСЕДНИК УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА
академик Душица Лечић Тошевски

ЧЛАНОВИ

академик Злата Бојовић
академик Радмила Петановић
дописни члан Мира Радојевић

САДРЖАЈ

- | 9 | УВОДНА РЕЧ
Академик Зоран Кнежевић
- | 11 | FOREWORD
Academician Zoran Knežević
- | 13 | УМЕСТО ПРЕДГОВОРА
Академик Душица Лечић Тошевски
- | 17 | IN LIEU OF A PREFACE
Academician Dušica Lečić Toševski
- | 21 | МИЛКА ИВИЋ (1923–2011)
Предраг Пипер
- | 62 | MILKA IVIĆ (1923–2011)
Predrag Piper
- | 67 | ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ (1922–2009)
Даринка Гортан-Премк, Рајна Драгићевић,
Александар Милановић
- | 119 | IRENA GRICKAT-RADULOVIĆ (1922–2009)
Darinka Gortan-Premk, Rajna Dragičević,
Aleksandar Milanović
- | 121 | МИЛЕВА МИЦА ТОДОРОВИЋ (1897–1981)
Сарита Вујковић
- | 156 | MILEVA MICA TODOROVIĆ (1897–1981)
Sarita Vujković
- | 159 | ПАУЛА ПУТАНОВ (1925–2014)
Ерне Киш, Горан Бошковић
- | 216 | PAULA PUTANOV (1925–2014)
Erne Kiš, Goran Bošković
- | 219 | МИЛЕВА ПРВАНОВИЋ (1929–2016)
Неда Бокан
- | 246 | MILEVA PRVANOVIĆ (1929–2016)
Neda Bokan
- | 249 | ОЛГА ХАЦИЋ (1946–2019)
Владимир Ракочевић, Слободан Марковић
- | 286 | OLGA HADŽIĆ (1946–2019)
Vladimir Rakočević, Slobodan Marković
- | 289 | ВЕСЕЛИНКА ШУШИЋ (1934–2018)
Душица Лечић Тошевски
- | 311 | VESELINKA ŠUŠIĆ (1934–2018)
Dušica Lečić Toševski
- | 313 | ГОРДАНА БАБИЋ (1932–1993)
Миодраг Марковић
- | 358 | GORDANA BABIĆ (1932–1993)
Miodrag Marković
- | 361 | ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ (1925)
Момчило Спремић
- | 392 | DESANKA KOVAČEVIĆ-KOJIĆ (1925)
Momčilo Spremić
- | 395 | ЈОВАНКА КАЛИЋ (1933)
Ђорђе Бубало
- | 433 | JOVANKA KALIĆ (1933)
Đorđe Bubalo
- | 437 | СТОЈАНКА АЛЕКСИЋ (1934)
Славица Сарајлија
- | 476 | STOJANKA ALEKSIĆ (1934)
Slavica Sarajlija

УВОДНА РЕЧ

Српска академија наука и уметности започела је 2021. године издавање едиције посвећене животу, научном раду и уметничком стваралаштву жена чланова Академије и њених историјских претходница. Захваљујући посвећености, истрајности и визионарском духу уреднице едиције, академике Наде Милошевић-Ђорђевић, *spiritus movens*-а читавог подухвата, прикупљене су и прегледане биографије свих до тада изабраних жена које су се научно оствариле у окриљу Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности, њих четрдесет и седам. Објављена је прва књига, у луксузном издању, са једанаест биографија и преко две стотине илустративних прилога, репродукција, факсимила, личних и породичних фотографија. Нажалост, академик Нада Милошевић-Ђорђевић није доживела да књигу – одштампану и повезану – са задовољством и поносом прелиста. Стога њој, као израз признања и искрене захвалности, посвећујемо ово издање.

Други том, пред вама, садржи такође једанаест биографија, хронолошки поређаних према години избора у чланство Академије, и то: Милке Ивић, Ирене Грицкат-Радуловић, Милеве Мице Тодоровић, Пауле Путанов, Милеве Првановић, Олге Хацић, Веселинке Шушић, Гордане Бабић, Десанке Ковачевић-Којић, Јованке Калић и Стојанке Алексић. Биографије ових изузетних жена написали су еминентни аутори – академици, професори универзитета и научни сарадници. У стилском погледу, чврста и каткад строга биографска форма прожета је личним и мемоарским приступом, а једна (ауто)биографија је дата у форми интервјуа. Богато графичко решење прати у свему претходни том и представља спој традиционалног и модерног израза.

Без намере да ову уводну реч обојимо политичком коректношћу по питању родне (не)равноправности, ипак можемо да констатујемо да је ова едиција драгоцене и неопходна да би се сачувала од заборава и широј читалачкој публици представила научна, истраживачка, уметничка, лична и друштвено-историјска судбина ових изузетних жена, које су лучу свога знања и мудрости високо уздигле упркос бројним предрасудама – тада и сада! Подсетимо се речи Ирене Грицкат-Радуловић, која је у својој „интроспективној аутобиографији” формулисала животни кредо као упозорење једног Енглеза:

„најопасније од свега јесте прескакати провалију у два скока. Не знам да ли сам тако нешто покушала, чини ми се да јесам. Неко ће казати – није требало. А ја бих, супротно општеприхваћеним животним прописима, волела да правим и по више скокова преко провалије, па макар сви они испадали недоскоци.”

Управо ти и такви „недоскоци”, несагорива љубав према науци и уметности, страст за новим сазнањима у лингвистици, математици, физиологији, медицини, историји и уметности, изнедрили су дела о којима треба и мора да се прича.

Академик Зоран Кнежевић

FOREWORD

In 2021, the Serbian Academy of Sciences and Arts launched an edition dedicated to the life, scholarly work and artistic creation of the female fellows of the Academy and its historical antecedents. Owing to the commitment, perseverance and visionary spirit of the edition's editor, Academician Nada Milošević-Đorđević, the *spiritus movens* of the entire endeavour, the biographies of all elected female fellows, forty-seven in number, who had pursued a scholarly career within the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy and Serbian Academy of Sciences and Arts, have been collected and reviewed. The first volume was released in deluxe edition, containing eleven biographies and over two hundred illustrative materials, reproductions, facsimiles, personal and family photographs. Unfortunately, Academician Nada Milošević-Đorđević did not live to see the book – printed and bound – and browse through it with pleasure and pride. Therefore, as a token of acknowledgement and genuine gratitude, we dedicate this volume to her.

The second volume, which is before you, also contains eleven biographies, in a chronological order according to the year of election to membership in the Academy, of the following members: Milka Ivić, Irena Grickat-Radulović, Mileva Mica Todorović, Paula Putanov, Mileva Prvanović, Olga Hadžić, Veselinka Šušić, Gordana Babić, Desanka Kovačević-Kojić, Jovanka Kalić and Stojanka Aleksić. The biographies of these remarkable women were written by eminent authors – academicians, university professors and research associates. The biographical format, which is, stylistically speaking, rigid and at times rigorous, is here interwoven with personal and memoiristic approach, while one (auto)biography is cast in the form of an interview. Lavish graphic design is in all respects on a par with the previous volume and represents a blend of traditional and modern expression.

Without intending to render this foreword politically correct regarding the issue of gender (in)equality, we can yet affirm that this edition is invaluable and indispensable for saving from oblivion and presenting to the broader readership the scholarly, research, artistic, personal and sociohistorical life path of these illustrious women, who carried the torch of their knowledge and wisdom high, in spite of the prejudices that abounded – then as much as now! Let us be reminded of the words of Irena Grickat-Radulović, who in her 'introspective autobiography' formulated her life credo as an Englishman's caveat:

“there is nothing more dangerous than to try to cross a chasm in two small jumps. I do not know if I have ever done something of the sort, it seems to me that I have. Some will say – you shouldn't have. And I would prefer, contrary to the generally accepted rules of life, to leap across the chasm in even more jumps, even if they all fall short of the mark.”

It is those very 'jumps across the chasm', undying love for science and art, as well as passion for acquiring new knowledge in linguistics, mathematics, physiology, medicine, history and art, that brought forth the works that should and must be discussed.

Academician Zoran Knežević

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Указана ми је ретка част као председнику Уређивачког одбора друге књиге о женама академицима да напишем претходну реч уместо академика Наде Милошевић Ђорђевић, уредника све четири планиране књиге из ове едиције, на којима је радила дуго, посвећено, надахнуто и са великим жаром. Надам се да ће она, са места на које ћемо се сви преселити, бити задовољна својим делом које се остварује. Моја часна дужност није била значајна, али је радост читања припремљених текстова била велика.

У доба политичке коректности и заступања родне равноправности, после неколико последњих избора за чланове САНУ чули су се гласови о дискриминацији жена у патријархалној средини наше земље. Чини ми се да је важно сагледати каква је ситуација у свету. У првом свеобухватном глобалном истраживању обављеном 2016. године показано је да су у 69 националних академија наука само 12% чланова жене, и то 6% математичара и 5% инжењера.¹ Генијална Марија Склодовска Кири, добитница двеју Нобелових награда, није примљена у Француску академију. Маргерит Катрин Пере, француска физичарка која је открила елемент францијум, прва је жена примљена у Француску академију наука (*Académie des sciences*), што се догодило тек 1962. године, дуже од пола века од када Марији Кири, њеној менторки, није указана та част. Прва жена која је постала члан Француске академије (*Académie Française*) била је Маргерит Јурсенар, тек 1980. године (до сада их је у тој Академији било само девет).²

Сликарка Катарина Ивановић прва је жена која је постала почасни члан Српског ученог друштва 1876. године. Исидора Секулић, за коју се с разлогом каже да је најумнија Српкиња, изабрана је за дописног члана Српске краљевске академије 1939. године, а за редовног члана 1950. године и тако постала прва жена академик у Србији. Она није изабрана зато што је била жена, већ због значаја и величине њеног дела. „Не делим чланство по полу већ по научном доприносу”, рекла је академик Јованка Калић, а још пре ње академик Милева Првановић у једном интервјуу истакла је: „Не знам да ли је специфичност моје области, али математичари се међусобно уважавају и одмеравају постигнуте резултате независно од пола. Мени је увек важна идеја коју неки колега презентује у свом раду, па се још није догодило да размишљам да ли је то написала жена или мушкарац.”

У едицији о женама академицима приказане су биографије чланова Академије хронолошким редом, по датуму њиховог пријема у чланство. У првој књизи то су већином уметнице и две Шекспирове сестре – велике Исидора и Десанка. У другој књизи преовлађују научнице.

1 MacGregor K. University World Press, March 2016.

2 Sickel, Keith Van. “Female Immortals - 9 French Intellectuals: Liberté, Égalité, Fraternité.” My French Life, 2018. Available at: <https://www.myfrenchlife.org/2018/08/23/female-immortals-academie-francaise/>

У својој претходној речи кратко ћу навести имена и заслуге жена академика чији се портрети налазе пред читаоцима.

Милка Ивић припада кругу најоригиналнијих српских лингвиста у области науке о српском језику, славистике и опште лингвистике. Језик је за њу и њеног супруга, академика Павла Ивића, био смисао живота. Њих двоје, надахњујући једно друго, живели су скоро аскетски окружени библиотеком од око 15.000 књига. Академик Милка Ивић сматрала је да језик заузима централно место и у народном животу: „Појединац се тиме што уме говорити, дакле – својим језиком, не само доказује да је човек (а не животиња), него својим језиком истовремено обелодањује каквог је, као човек, кова – уме ли добро мислити, има ли танану душу пуну осећајности или нема...” Гете је рекао: „Да би човек ценио другог и сам мора бити неко.” О свом учитељу текст је написао непрежаљени академик Предраг Пипер, који нас је рано напустио и сâм био оно што је рекао о свом научном родитељу: „Зрачила је добротом и мудрошћу, а њен лик светлеће увек у онима који су имали част да с њом сарађују и које је даровала својим пријатељством.”

Ирена Грицкат Радуловић је утемељивач модерне српске дескриптивне лексикографије и знаменити историчар српског језика. Била је и песник, преводилац, есејиста, а у свом аутобиографском *Лебдивом ходу* показала је најређи књижевни дар.

Паула Путанов била је инжењер технологије, посвећена електрохемији и катализи и заступник неопходности примене стеченог знања. Била је друштвени радник, педагог, енергична особа меког срца. Имала сам част да упознам академика Паулу Путанов и осетим нежну душу коју је изразила као песникиња. Њена песничка порука била је да се сачува срце у свету снажних, сурових и грамзивих људи, указујући на последње ствари које се пред свима налазе.

Милева Мица Тодоровић, члан САНУ ван радног састава, прва је босанскохерцеговачка сликарка којој је у току живота приређена велика ретроспективна изложба. О „првој дами босанскохерцеговачког сликарства која је цео живот посветила свом позиву, одричући се свега осталог што је подразумевао уобичајени грађански живот, аутентичној сликарки ретке рукописне разноврсности” писао је избирљиви академик Недељко Гвозденовић када ју је предложио за члана САНУ.

Милева Првановић, математичарка, била је уважена у области којом се предано бавила, највећим делом у области диференцијалне геометрије. Цењена од колега и сарадника, била је пример истинског научника.

Олга Хаџић, жена изузетне биографије, математичарка, бавила се и бихејвиоралном економијом, истраживањима у области геонаука и организационе психологије. Била је и музичарка – у неким свечаним приликама наступала је на концертима изводећи Шопена и Рахмањинова.

Гордана Бабић, историчар уметности светског угледа, изборила се за посебно место у историји проучавања византијске и старе српске уметности. Наглашавају се њено раскошно знање, широка култура, трезвеност, одмереност и отмено држање.

Десанка Ковачевић Којић бави се историјом трговине и градова, урбанизацијом, српским рударством, привредним и културним односима српских земаља. Дала је велики допринос разумевању настанка и развоја средњовековних градова у Србији и Босни позног средњег века. Иако је као избеглица из Сарајева 1992. године била одвојена од својих архивских исписа, трајно изгубљених а сабираних

дуги низ година, показала је духовну снагу и отпорност настављајући плодно да ради и поред тешких трауматских искустава.

Стојанка Алексић, члан САНУ ван радног састава, лекар је, микробиолог, доктор наука Хамбуршког универзитета и једно од највећих имена у микробиолошкој науци. Посебно обележје ове изузетне жене чини њена непрекинута везаност за отаџбину – од слања стручне литературе, прихватања наших лекара на специјализацију, до јавног иступања против НАТО агресије, у току које је допремала храну, лекове и опрему за болнице и лабораторије у нашој земљи.

Јованка Калић посматрала је српску историју на ширем плану европске историје, посебно историју Срба после Немањића и Рашку област. Аутор текста о академику Јованки Калић надахнуто пише о свом учитељу, отменом и цењеном професору историје средњег века. Он наглашава њено племенито држање, научну храброст, високи стил писане и говорне речи и верност богатој заоставштини личних и колективних предака. Ова изузетна жена је и врстан преводилац са немачког и француског.

За крај овог осврта оставила сам академика Веселинку Шушић, ону коју сам волела и присно познавала од мојих најранијих асистентских дана у Институту за физиологију Медицинског факултета у којем је у сваком погледу доминирала. Нисам ни слутила да ћу бити у прилици да у њену славу исписујем ове редове. Цењени научник, учитељ и предавач, целу каријеру посветила је изучавању спавања и централног нервног система. Дуготрајне студије којима се бавила јединствене су у свету и чине основу за даље проучавање феномена спавања. Закључци њених истраживања увек су били засновани на доказима и сагледани критичким оком објективног посматрача. Била је прва жена лекар-академик и годинама је као једина жена украшавала Одељење медицинских наука САНУ.

Животописе жена академика, Евиних кћери, читала сам са осећањем високог поштовања према њиховом делу и надом да ће то дело бити надахнуће и путоказ онима који долазе.

Академик Душица Лечић Тошевски

IN LIEU OF A PREFACE

As the president of the Editorial Board of the second volume of the edition on female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts, I have been accorded a rare honour of writing a preface on behalf of Academician Nada Milošević Đorđević, the editor of all four planned volumes of this edition, in which she invested prolonged, dedicated, inspired and notably enthusiastic work. I hope she will, from a place towards which we are all headed, be satisfied with her work that has now materialized. My honourable duty was not of great significance, but the pleasure I derived from reading this collection of papers was considerable.

In the era of political correctness and advocating for gender equality, over the last several rounds of elections of membership to the SASA, there have been some voices pointing to the discrimination of women in our country's patriarchal culture. It seems important to view this matter from a global perspective. The first comprehensive, global investigation conducted in 2016 demonstrated that in 69 national academies of sciences female fellows comprise only 12 percent, of whom notably 6 percent are mathematicians and 5 percent engineers.¹ Marie Skłodowska Curie, a woman of genius and recipient of two Nobel Prizes, was never elected to the French Academy. Marguerite Catherine Perey, the French physicist who discovered the element francium, was the first woman admitted to the French Academy of Sciences (Académie des sciences), which took place as late as in 1962, over half a century after that honour had failed to be conferred upon Marie Curie, her mentor. The first woman who was elected to the French Academy (Académie Française), not sooner than in 1980, was Marguerite Yourcenar (there being only nine female fellows of the said Academy to date).²

The painter Katarina Ivanović was the first woman to become an honorary fellow of the Serbian Learned Society in 1876. Isidora Sekulić, who is rightly considered to be Serbia's greatest woman intellectual, was elected a corresponding member of the Serbian Royal Academy in 1939, and a full member in 1950, thus becoming the first woman academician in Serbia. She was elected not because she was a woman, but owing to the importance and scope of her work. "I do not differentiate members according to gender, but according to their scientific contribution", Academician Jovanka Kalić once said, and even before her Academician Mileva Prvanović had pointed out in an interview: "I do not know if this is specific to my area of expertise, but mathematicians respect each other and assess the research findings irrespective of gender. I have always held that the idea presented in a paper is of utmost importance, and thus I have never found myself wondering if the paper was written by a man or woman."

1 MacGregor K. University World Press, March 2016.

2 Sickler, Keith Van. "Female Immortals – 9 French Intellectuals: Liberté, Égalité, Fraternité." *My French Life*, 2018. Available at: <https://www.myfrenchlifefrance.org/2018/08/23/female-immortals-academie-francaise/>

The edition on the life and work of female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts presents the biographies of members of the Academy in a chronological order, according to the date of their election to membership. The first volume mainly includes artists, as well as two Shakespeare's sisters – the great Isidora (Sekulić) and Desanka (Maksimović). In the second volume, however, women scholars predominate.

In this preface I am going to mention briefly the names and deeds of the female fellows whose portraits are presented to the readership in this volume.

Milka Ivić represents one of the most distinguished Serbian linguists in the areas of Serbian language studies, Slavic studies and general linguistics. For her and her husband, Academician Pavle Ivić, language was the quintessence of life. The two of them, always inspiring one another, led an all but ascetic life, surrounded by a library comprising around 15,000 books. Academician Milka Ivić thought that language also plays a major role in the life of a people: "Through their capacity to speak, namely – in their mother tongue, an individual proves not only that he or she is a human (and not an animal), but they also reveal at the same time, through their language, what they are like as a person – whether they can reason well, whether they have a sensitive soul full of emotion or not [...]" Goethe once said: "To treat others with respect, one needs to be worthy of respect oneself." The paper on his mentor was written by the lamented Academician Predrag Piper, who left us prematurely and who himself epitomized what he said about his scholarly parent: "She beamed with kindness and wisdom, and her character will remain etched in the hearts and minds of all the people that had the honour to collaborate with her and on whom she bestowed her friendship."

Irena Grickat Radulović is the founder of modern Serbian descriptive lexicography and a renowned historian of the Serbian language. She was also a poet, translator, essayist, and in her autobiography entitled *Treading Air* she exhibited an exquisite literary talent.

Paula Putanov was an engineer of technology, committed to electrochemistry and catalysis and an advocate for the necessity of applying one's knowledge. She was a social activist, pedagogue, an energetic but soft-hearted person. I had the honour of meeting Academician Paula Putanov and getting to know her gentle soul that she had sought to express in her poems. Her poetic message was that one should seek to save one's heart in the world of powerful, brutal and greedy people, pointing out the ultimate questions of human existence.

Mileva Mica Todorović, an external member of the SASA, was the first painter from Bosnia and Herzegovina to have a big retrospective exhibition held during her lifetime. She was referred to as "the first lady of the painting of Bosnia and Herzegovina, who devoted her entire life to this calling, thereby renouncing everything else that constituted a common civic life, an authentic painter with an uncommon variety of works" by highly selective Academician Nedeljko Gvozdenović on the occasion of nominating her for membership to the SASA.

Mileva Prvanović, a mathematician, was highly esteemed in the area of her research interest that she diligently pursued, predominantly in the field of differential geometry. Respected by her colleagues and collaborators, she was an example of a true scientist.

Olga Hadžić, a woman with an extraordinary biography, mathematician, who also dealt with behavioural economics, did research in geosciences and organizational psychology. Apart from that, she was also a musician – she performed in concerts on certain special occasions, playing Chopin and Rachmaninoff.

Gordana Babić, an art historian of world renown, earned a special place in the history of Byzantine and old Serbian art studies. She is praised for her vast knowledge, broad culture, reasonableness, elegance and poise.

Desanka Kovačević Kojić deals with the history of trade and towns, urbanization, Serbian mining, and economic and cultural relations of Serbian lands. She has made a great contribution towards understanding of the emergence and development of medieval towns in Serbia and Bosnia in the late Middle Ages. Even though as a refugee from Sarajevo in 1992 she lost access to her archival documents, which proved to be permanently lost after having been collected over many years, she showed her spiritual power and resilience by resuming her prolific work in spite of her difficult, traumatic experiences.

Stojanka Aleksić, an external member of the SASA, is a doctor, microbiologist, holder of the doctoral degree from the University of Hamburg and one of the most prominent figures in microbiology. A special trait of this remarkable woman is her unabated attachment to her home country, displayed in many ways – from giving away specialized reference works, admitting our doctors for specialty training, to giving public talks against NATO aggression, during which she also had food, medical supplies and hospital and laboratory equipment provided for our country.

Jovanka Kalić viewed Serbian history from a broader perspective of European history, with a special focus on the history of Serbs after the Nemanjić dynasty and the region of Raška. The author of the paper on Academician Jovanka Kalić wrote with inspiration about his professor, a sophisticated and esteemed lecturer in medieval history. He emphasized her noble bearing, intellectual prowess, elevated style of her written and spoken word, and loyalty to the rich legacy of her personal and collective ancestors. This illustrious woman is also a distinguished translator from German and French.

For the end of this overview I left Academician Veselinka Šušić, whom I loved and befriended from my earliest days of working as a junior researcher at the Institute of Physiology of the Faculty of Medicine, where she was matchless in all respects. I could not even imagine that I would have an opportunity to write these lines in her glory. An esteemed scientist, professor and lecturer, she devoted her entire career to the study of sleep and the central nervous system. Longstanding research studies that she conducted were unique in the world and provided the basis for further research into the phenomenon of sleep. Her research findings were always based on solid evidence and viewed through the critical lens of an objective observer. She was the first female fellow of the Academy that was a medical doctor, and the only woman to grace the Department of Medical Sciences of the SASA for years to come.

As I was reading these biographies of women academicians, Eve's daughters, I developed a great appreciation for their work, hoping that it will inspire and point the way forward for those who are yet to come.

Academician Dušica Lečić Toševski

Ирена Трушнав-Рагынчик

ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ

(1922–2009)

ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК
РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЋ

„Упозорење једног Енглеца: најопасније од свега јесте прескакати провалију у два скока. Не знам да ли сам тако нешто покушала, чини ми се да јесам. Неко ће казати – није требало. А ја бих, супротно општеприхваћеним животним прописима, волела да правим и по више скокова преко провалије, па макар сви они испадали недоскоци.”

Ирена Грицкаћ-Радуловић

БИОГРАФСКИ И ДРУГИ ПОДАЦИ

Ирена Грицкат рођена је 1922. године у Београду. Године 1940. завршила је гимназију, а 1949. године дипломирала је на Филозофском факултету у Београду на Групи за српскохрватски језик и јужнословенске књижевности. Докторирала је 1953. године при Српској академији наука.

Од 1949. до 1969. године, Ирена Грицкат радила је у Институту за српскохрватски језик у Београду, прво као асистент, затим као научни сарадник и виши научни сарадник, а од 1965. као научни саветник. Радила је на Речнику *српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, прво као помоћни редактор (немамо података да је радила и као обрађивач; изгледа да је ту почетну лествицу прескочила или је та лествица веома кратко трајала), затим као основни редактор и као суредатор готово свих обрада. Све ово време Ирена Грицкат радила је и у науци, бавила се теоријском лексикографијом, семантиком, историјом језика и упоредном граматицом словенских језика и још много чиме. Поред тога, била је члан редакције двеју институтских публикација – *Нашеј језика* и *Јужнословенској филологи*, била је и секретар Лингвистичких састанака при Институту

Родитељи Ирене Грицкат,
Георгиј и Зинаида
Из заоставштине
Ирене Грицкат

за српскохрватски језик, језички редактор и рецензент у неким издањима САНУ и у другим издавачким кућама. Више пута је била члан Научног већа и органа управљања Института, а током неколико последњих година рада и заменик директора Института.

Од 1969. до 1977. године, Ирена Грицкат радила је у Народној библиотеци СР Србије, где је испрва била заменик начелника, а затим начелник Археографског одељења, члан Научног већа и Научног колегијума и у два мандата члан Савета. Неко време била је члан Хиландарског одбора и члан Уређивачког одбора библиотеке *Стара српска књижевност* при Српској књижевној задрузи. Више година била је и члан Одбора за изворе српског права при Академији, а такође и члан Савета Старословенистичког одсека Института за српскохрватски језик.

Ирена Грицкат је 1978. године изабрана за дописног члана САНУ, а 1985. за редовног (Лома 2010 [52]¹). Словеначка академија наука и умет-

1 Број у угластој загради односи се на број библиографске јединице у списку коришћене литературе.

Ирена Грицкат као девојчица
Из заоставштине
Ирене Грицкат

ности изабрала ју је 1983. године за свога спољнога члана. Своја знања и резултате својих истраживања Ирена Грицкат износила је у многим студијама и књигама, а такође и на многим научним скуповима у земљи и иностранству. Била је и гостујући професор на универзитетима у Утрехту, Кракову, Лајдену, Бохуму и вероватно на још којем страном универзитету (М. Стевановић, П. Ивић, М. Ивић 1978 [22]). Говорила је више језика: српски и руски били су јој, да тако кажемо, матерњи језици, готово исто тако немачки и француски, а знала је и енглески и све словенске језике. О своме билингвизму Ирена Грицкат и говорила је и писала је (Грицкат 1982 [25]), а писали су и други (Арсенјев 2010 [50]).

„Учинило ми се да некога може једног дана заинтересовати: како је живела у овој нашој средини особа билингвална, донекле и тронационална, понешто полипсихична, многи би рекли тиква без корена – а ја ћу на то одмах одговорити да је забавно имати корене са разних страна плота” (Грицкат 1994: 5 [38]). „Што се тиче српског језика [...]

немам никаквих сећања о томе да икада нешто нисам умела да кажем српски што нисам умела руски” (Грицкат 1994: 40 [38]).

Родитељи Ирене Грицкат били су руски емигранти. Отац заправо и није био Рус, већ је био пола Литванац, пола русофицирани прибалтички Немац, а мајка је била са Крима. Живели су и студирали у Санкт Петербургу. Они су били у Русији, како Ирена каже, „рекло би се – ’пролетери’, у оном класичном смислу. Почели су, наиме као млади да зарађују свој хлеб”, отац као саобраћајни инжењер, мајка као професор музике. О њима даље каже:

„Они су ме обликовали – заиста више и пресудније од свих мојих учитеља и професора. Били су по духовној структури прилични релативисти и космополити” (Јевтић 1996: 233 [40]). „Тако су и оно у Русији и Други светски рат, и своју другу револуцију – проживели некако више филозофски него емотивно, више као приказ пред којим су били приморани да стоје као гледаоци” (Грицкат 1994: 19 [38]).

А и Ирена је, рекло би се, била више посматрач него учесник преломних времена. Овако их је осећала:

„Безбрижна а онолико бујна фаза пред суновраћавање моје земље у Други светски рат могла би да буде означена речима Јехуди Мењухина: живео сам свој живот остварујући утопије. Друга фаза, окупациона ноћ, била је очекивање јутра, или оно из пророка Исаије: падоше опеке али ћемо ми зидати од тесана камена, дудови су посечени, али ћемо их ми заменити кедровима. А шта је са трећом фазом? Ту ми некако пристају речи војда Карађорђа: онда су била времена онаква, сада су времена оваква, него, хајде да ручамо” (Грицкат 1994: 145 [38]).

Осим лексикографије и лингвистике, Ирена Грицкат имала је још две велике љубави: једно је музика, друго је планинарење. Веома је добро свирала клавир и веома лепо певала, обоје – готово професионално. Музику је осећала у свему.

„Говорила сам како сам у громоту разорног бомбардовања на моменте слушала звуке Рахмањинова и у штектању пушака, митраљеза – некакав узнемирени, збуњени скерцо, ставак који долази испред финала.” Уопште, Ирена је осећала и да „у највећој престашености има нечег од уметничког даха, и у највећем болу, у самом болу, нечег од утехе” (Грицкат 1994: 185 [38]).

О лепоти планинарења написала је:

„Имала сам у животу срећу да се испнем на сам врх Триглава, била сам близу врха Гросглокнера, видела и Урал, и Матирхорн, и митске горе либанске. Враћајући се авионом из Ангаре и Бајкала према Новосибирску, додирнула сам погледом чак и Сајанске планине. Но када сам, много година касније, поново отишла до забаченог, увек тихог,

замађијаног Светог Андреја [...] тек тада сам досањала свој дечији сан. Или га још ни данас нисам досањала. Онда сам схватила: што је даљи планински свет, што даље мора да лети мисао према њему, то ближи он постаје” (Грицкат 1994: 117 [38]).

ВЕЛИКИ ЛЕКСИКОГРАФ И УЧИТЕЉ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ

Ирена Грицкат је не само велики лексикограф и учитељ лексикографије већ и утемељивач модерне српске дескриптивне лексикографије и оснивач Београдске лексикографске школе. Објаснићемо редом.

Ирена Грицкат долази у Институт за српски језик Српске академије наука 1949. године, одмах после завршених студија. У то се време у Институту ужурбано ради на обради лексичке грађе (још увек не сасвим сређене и уазбучене), на провери првих обрада, на комисијском прегледу ових обрада, на комисијском утврђивању лексикографских поступака који се сарадницима могу препоручити и на тражењу правих одговора на питања која су се у току рада јављала. Разуме се, још увек се лута и у утврђивању лексикографских поступака и у тражењу одговора на многа питања. И управо је ово лутање привукло Ирину Грицкат да овим пословима приступи са радозналошћу, са жељом да се у језику открије оно што се споља не види, да се открију скривени унутрашњи језички процеси. О томе, много касније, она каже:

„У исцрпној обради речника неког језика најпривлачнија ми је она интелектуална димензија која захтева не само умеће да се реч дефинише, него и логику распоређивања дефиниција, изналажење слојевитости између основних и мање уобичајених значења, између буквалности, или уходане пренесене употребе, па мање уходане, па индивидуалног фигуративног 'искорак'” (Радовић Тешић 2009: 128 [49]).

Огледна свеска *Речника српскохрватској књижевној језика* излази 1953. године. У њу су ушле обраде дванаесторо обрађивача. Ирине Грицкат ту нема, биће стога што је она већ у то време радила као помоћни редактор и, сва је прилика, у том својству прегледала текстове објављене у овоме огледу.

„Ова огледна техничка свеска намењена је унутрашњој употреби, тј. она треба да послужи обрађивачима Речника као упутство како да уређују своје рукописе... Ова свеска треба да покаже у исти мах и како ће се обрађивати и уређивати даљи материјал” (Огледна свеска 1953, Белић А., Предговор, стр. 3 [2]).

Године 1959. излази прва књига речника А – Бојољуб, сада под насловом *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. И зачудо, ова је књига рађена по неким другим упутствима од оних датих у Огледној свесци из 1953. године и, разуме се, друкчије од оних датих у прве две огледне свеске. Ова књига личи на Ирину Грицкат; на њој је она радила

као помоћни уредник, али, рекло би се, њен утицај превазилази функцију коју је имала. У то је време, несумњиво, Ирена Грицкат већ радила на Упутствима. Када су Упутства била готова, нисмо знали. Тај податак на њима не стоји, као што не стоји ни податак о аутору ових Упутстава. А да је Ирена Грицкат аутор, знао је цео колектив. Знао је и по томе што је она, објашњавајући неко од лексикографских решења, говорила и како је до њега дошла и како је оно усвојено (разуме се, после разговора са старијим сарадницима и, разуме се, после сагласности Александра Белића). Ауторство Ирене Грицкат потврдили су нам касније академици Павле Ивић, Мирослав Пантић и Милка Ивић у своме предлогу Академији да Ирину Грицкат изабере за свог редовног члана (П. Ивић, М. Пантић, М. Ивић 1985: 10 [28]).

Управо овим Упутствима, по којима се у основи и данас израђује велики Речник САНУ, Ирена Грицкат постаје и остаје утемељивач модерне српске лексикографије.

Рећи ћемо понешто о огледним свескама, тек толико да покажемо да ни оне нису биле узор Ирениним Упутствима. Прва је огледна свеска изишла 1913. године (Огледно издање бр. 1). Њен аутор је Момчило Иванић. Из ове се огледне свеске јасно види концепција будућег речника: он ће бити у складу са лексикографским схватањима XIX века, а узор ће му бити *Рјечник хрватскога или српскога језика* Југославенске академије знаности и умјетности, и то, рекло би се, први његови томови, они за чије је дефиниције Тома Маретић рекао: „Превише ријечи, а премало јасноће” (Рјечник ЈА, свезак 97: 40 [21]).

Друга је огледна свеска изишла 1944. године. Њен аутор је Р. Бошковић, у коауторству са Ј. Вуковићем и К. Тарановским, чији су удели мањи и мањег значаја за теоријску лексикографску мисао. У Уводу сам Р. Бошковић каже: „Можда је општа и главна одлика овога Огледа лингвистичка концепција његова; лингвистичка по свему” (Речник СКА: 11 [1]).

Трећа је огледна свеска само у неким, али не неважним, обележјима друкчија од прве књиге Речника. И у њој има вишка података: нпр., у граматичким информацијама о одредници, у давању квалификатора стилске и употребне вредности речи (прве две одреднице у овом огледу снабдеване су квалификаторима нар. покр., где је нар. према ономе што означава непотребно, вишак је). Даље, први се пут у овоме огледу поједина значења деле на подзначења, која се обележавају словима (различита значења обележавају се бројкама), а различите нијансе у оквиру једнога значења или подзначења раздвајају се тачком и запетом. Ову је новину иницирала Ирена Грицкат; то знамо из разговора са њом, директно, и индиректно – из онога што је о томе писала:

„Концепције обраде су се између два рата мењале и колебале. На пример, из сачуваних докумената сазнајемо да су се раније Белићеве идеје кретале око тога да уз лексичке јединице не треба давати подробније семантичке анализе – што би значило да није потребно формулисати подзначења која се добијају у контекстима” (Грицкат 1993: 10 [36]).

Затим, у огледу су изрази давани под одређеном тачком, оном на коју се односи реч у изразу, а не на крају целог речничког чланка, као што је у

З А П И С Н И К

ОСВЕНЕ СЕДНИЦЕ ОДЕЉЕЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

одржане 26. септембра 1978. године у 11 часова

Председава секретар Одељења, академик Антоније Исаковић.

присутни су:

редовни чланови - Михаило Стевановић, Десанка Максимовић,
Војислав Ђурић и Младен Лесковац;

дописни чланови - Павле Ивић, Ђељко Петровић, Ерих Кош,
Мирослав Пантић и Милка Ивић.

Спречени су болешћу академици Душан Матић и Меша Селимовић и дописни чланови Васко Попа и Стеван Раичковић.

Академик Добрица Ћосић налази се на путу.

1. Реферат академика Михаила Стевановића, Војислава Ђурића и Добрице Ћосића о избору дописног члана Павла Ивића за редовног члана Академије.

Реферат је примљен.

2. Реферат академика Душана Матића, Меше Селимовића и Добрице Ћосића о избору дописног члана Ериха Коша за редовног члана Академије.

Реферат је примљен.

3. Реферат академика Младена Лесковца и дописних чланова Мирослава Пантића и Павла Ивића о кандидату др Димитрију Богдановићу за избор за дописног члана Академије.

Реферат је примљен.

4. Реферат академика Десанке Максимовић, Војислава Ђурића и Антоније Исаковића о кандидату Ђељку Меклију за избор за дописног члана Академије.

Реферат је примљен.

5. Реферат академика Михајла Стевановића и дописних чланова Павла Ивића и Милке Ивић о кандидату др Ирени Грицкат-Радуловић за избор за дописног члана Академије.

Реферат је примљен.

првој и даљим књигама Речника; ову је измену, мислимо, такође иницирала Ирена Грицкат.

У овим трима огледним свескама поставља се исти циљ: стварање речника савременог књижевног и народног језика, омеђеног Вуком и тада савременим стањем, у првој – речника који ће показивати и нешто старије језичко стање, у другој – речника који ће вуковски језик узети као модел за тада савремени стандардни језик, у трећој – речника који ће, уз дужно уважавање вуковског језика, стандард успостављати према савременој језичкој реалности.

Грамматичке информације такође су различито даване: у првом огледу информације о грамматичкој категорији речи даване су латиничким графемама (нпр., *f.* = именица женског рода, *adj.* = придев, и без давања облика женског и средњег рода); у другом је све давано ћириличким графемама истога типа као и она у примерима, уз извесно, да тако кажемо, расипништво у словним местима симбола којима се дају грамматичке и друге информације (нпр., им. ср. = с, несврш. гл. = несвр.) (ово је расипништво још чудније кад се има на уму да су се у то време речници и др. специфични текстови штампали монотипом, тј. појединачним ливењем и слагањем слова); у трећем је огледу све слично као у првој књизи Речника САНУ, мада и ту има вишка информација (нпр., облички наставци за генитив именица давани су и када је наставак регуларан и када је обличка основа неизмењена у односу на номинатив).

И да не дужимо о мање важним стварима за ову прилику. Вратимо се првој књизи и даљим књигама Речника САНУ и ономе у њима по чему препознајемо Ирену Грицкат и њена Упутства.

Прво, препознајемо је, пре свега, по дефиницијама у којима нема вишка података и, што је још важније, нема мањка података. У њима је речено управо онолико колико је неопходно за семантичку и стилску идентификацију семантичке реализације лексеме која је у питању (нпр., основно значење лексеме **дом** дефинисано је као *кућа као место где човек живи са својом породицом*). И још нешто. Ирена Грицкат је умела, и до тог умећа је држала, да дефиницијама, иако писаним метајезиком, да неку ритмичност и мелодичност.

Друго, у њеним речничким чланцима нема ни вишка примера. Знала је да ће се речник стално увећавати, писала је о процентном прираштају речи као последици оживеле творбе речи, оживеле афиксације и композиције. Плашећи се превеликог обима Речника, писала је: „Речник се [...] и увећава и умногоме усавршава. То је и његова велика коб” (Грицкат 1988: 37 [32]).

Треће, из дефиниција Ирене Грицкат може се учити шта су апсолутни синоними, а шта релативни. Разуме се, само је првима место у дефиницијама, а њих нема или готово нема на нивоу основног значења; њихово је место, и њих има, на секундарном лексичком нивоу (нпр. једно од секундарних значења лексеме **дом** дефинисано је као *род, њелеме; породица, лоза (место са додацима који значи ближе обележје лозе)*). И још нешто. У тим дефиницијама синоними су давани само онда када њихов семантички садржај у потпуности одговара ономе који је идентификован дефиницијом на крају које стоје.

Четврто, дефиниције Ирене Грицкат препознајемо по давању података о лексичком партнерству и семантичко-синтаксичкој валентности леме

Ирена Грицкат
Из заоставштине
Ирене Грицкат

у одређеном значењу. А ови се подаци дају у два случаја: или када је за реализацију одређеног значења потребан одређени семантички или синтаксички детерминатор, или и један и други. На пример, једно од секундарних значења лексеме **змај** дефинисано је као фиг. (често са придевом: огњени, огњевити) *неуспрашив, сјајан јунак, херој*; или – једно од секундарних значења глагола **имати** дефинисано је као безл. (са логичким субјектом у генитиву) *бићи у њлану за остварење, одвијање, догађање, њредстојаћи*, нпр.: *Осећаше ... да живота има још за који трен.*

Пето, о квалификатору фиг. Сведоци смо еволуције лексикографског знања о фигуративности и прилагођавања, спорог, непрецизног, том знању. Као фиг. раније смо, половином прошлога века, и нешто пре тога, квалификовали готово свако секундарно значење добијено метафором, а и метонимијом – што је на нивоу садашњег нашег знања недопустиво (недопустиво је, нпр., **варош** у примеру *цела варош је изишла на улицу* означити као фиг.). А о фигуративности је говорила и учила нас Ирена Грицкат: „На крају ове класификације долазимо до стилски релевантних померања у речима – до добро познатих метафора и метонимија. Треба имати на уму да постоји метафорично одн. метонимијско померање које не излази из оквира једне речи (*Мрак његовог живота постаје му све теже подношљив*), као и такво које захвата нешто шири одсечак текста (*Мрак који се надвио над његовим животом постаје све љушћи*). По томе се заправо разликује фигуративно значење речи од њене такозване фигуративне употребе. *Мрак* у првом случају има фигуративно значење, док у другом – тј. када се каже да се мрак *надвија* и *зљушњава* – реч м р а к, у ствари, стоји у сопственом појмовном амбијенту (*надвијање, згушњавање*), она сама и није померена, него је употребљена у помереној, метафоричној групацији речи” (Грицкат 1967: 219 [15]).

Ирена Грицкат била је поуздан и предан учитељ. Поузданост њена долазила је, с једне стране, од њеног великог лингвистичког знања и огромног општег образовања и, с друге стране, од тога што је све што је говорила већ раније проучавала, описивала и у језичком систему идентификовала. Ако је неко њену усмену поуку заборавио, могао се ње подсетити у студији посвећеној проблему о коме је поука дата. Говорила нам је о значају великих дескриптивних речника и о њима је писала (Грицкат 1960 и 1960 [6, 7]); или – о оправданости односно неоправданости дефинисања прилога граматичким дефиницијама, и о томе је писала (Грицкат 1961 [10]); или – о широкозначности као статичној вишезначности, о фигуративности, а и о њима је писала (Грицкат 1967 [15]); о новим дескриптивним или специјалним речницима (Грицкат 1968; 1974 [17]); о разлици у лексикографским поступцима у РЈА и РСАНУ, посебно у поимању и дефинисању префикса (Грицкат 1981 [24]); о глаголу *имаџи* (Грицкат 1961 [11]), као и о многим другим стварима о којима смо је питали и о којима нам је говорила. А говорила је и о ономе што нисмо ни умели питати: о проблемима описне лексикографије који се тек сада називају, а са којима ћемо се касније срести, о томе да ни у лингвистици, као ни у природним наукама, не постоје коначна знања, о томе да треба откривати новине у макро и микро лингвистичким, посебно семантичким сферама (Грицкат 1988: 10 [32]).

Била је предан, али ненаметљив учитељ. У разговору је онога који је питао подстицала на размишљање. Чинило се као да она гласно размишља, као да гласно тражи различите процедуре испитивања, а уз то је успут запиткивала саговорника шта он о свему томе мисли, тако да се на крају чинило да је одговор својина и Иренина и онога ко је питао. Уопште, Ирена Грицкат је млађе лексикографе, поготову оне радознале, занесене, примала као себи равне. А саговорници су се трудили да се у знању не обрнују пред њом, да се у лексикографском умећу приближе њој. И тако је почињало стварање Београдске лексикографске школе.

А САД НЕШТО ЛИЧНО...

(Даринка Гортан-Премк о Ирени Грицкат)

У Институт сам дошла 1961. године занета језиком. А ова је занетост тек била подлога на којој ће се касније у Институту развити права страст за лексикографијом, за тражењем оних скривених веза међу речима, међу њиховим значењима. Рекла сам да се та страст развила, а то, можда, и није сасвим тачно. Тачније је да су ме том страшћу заразили (да, заразили, јер то је опака страст и непролазна, неизлечива болест) тада млади, а велики и необични лексикографи, и лингвисти уопште, Ирена Грицкат и Митар Пешикан, сада, нажалост, обоје покојни. Кад сам дошла у Институт, они су ме сусрели, дали ми кутију грађе, и сад се сећам, то је била кутија од речи *кокаши* до *коалузин*, кратко ме упутили у рад, кратко – не зато што они нису имали времена, већ зато што ја нисам имала стрпљења, желела сам да што пре зароним у грађу, да речи, језик опипам. Онда су ме кратко осмотрили и брзо примили у своје друштво, у своје разговоре о језику, у своја заједничка тражења најбољих лексикографских решења. И то је било некако чудно, примили су ме као да сам равна њима. Равна њима, разуме се, нисам била, али је моја тежња и жеља за савршенством у лексикографским решењима била равна њиховој. Разговори са њима моје су друге студије. Дивила сам им се и потајно желела да им се у лексикографском умећу приближим. А како се лексикографско умеће заснива на великом лингвистичком знању из свих области, стално сам учила, и то много учила. Учила сам и да бих могла пратити њихове разговоре, а касније и да бих могла учествовати у њима. И не само то. Ирена је рано долазила у Институт, готово пре свих. Разуме се, и ја сам долазила рано да не бих случајно пропустила онај први радни сат који је Ирена посвећивала разговору с младима. Кажем: посвећивала разговору с младима, а не посвећивала младима зато што је скромна и ненаметљива Ирена учинила да млади осећају да спонтано ћаскају са њом, а не да присуствују озбиљном и важном часу. Ја те часове нисам пропуштала. А они су овако изгледали. Питам ја Ирену нешто, она одговори питањем: шта ти мислиш о томе. Што год ја одговорила, она би похвалила. А онда би почела као гласно да размишља и да и мене запиткује о успутним стварима, да анализира питање, да даје могуће одговоре на питање и све што је у вези са њим, да направи синтезу и изнесе је говорећи да је задовољна што смо заједно дошле до решења.

Године 1969, Ирена Грицкат одлази из Института за српски језик. Њено име у списку уредника и њене суредације остају све до XIV књиге. Одлази велика Ирена, велика у свему: у лингвистици, у лексикографији, у преводилаштву и песништву, у музици, у природним наукама и математици, у способности да се игра у лексикографији и лингвистици и да, играјући се, открива систем, у несебичности, у жељи да и друге уведе у све што је њој доступно.

Ирена одлази, али остаје лексикограф, по своме огромном значају за лексикографију и по сопственим интересовањима и осећањима.

ИРЕНА ГРИЦКАТ КАО ПРОУЧАВАЛАЦ ЛЕКСИЧКОГ ЗНАЧЕЊА

ЗНАЧАЈ ШЕЗДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВЕКА. Ирена Грицкат је прве своје лингвистичке радове објавила 1949. године, а последње пред крај прве деценије XXI века, што значи да се дуже од пола века бавила језичким проблемима. Према нашој оцени, у току тог дугог и плодног радног века, најзначајнији период њеног стваралаштва представљају шездесете године прошлог века. У том периоду, Ирена Грицкат се први пут бавила лингвистичким темама којима се касније много пута враћала. Њени први приступи из тог времена били су свеобухватни – одређено језичко питање она је разрађивала и синхронијски и дијахронијски, и граматички и семантички, и србистички и славистички. Осамдесетих и деведесетих година, она се често враћала истим темама, полазећи од сопствених закључака до којих је дошла шездесетих година. Закључке обично није кориговала, само их је разрађивала и прецизирала, старе примере допуњавала новим, неке проблеме који су у радовима из шездесетих били тек назначени, обрађивала је и заокруживала. Иако су шездесете године биле тек почетак њеног стваралачког рада, изгледа као да је Ирена Грицкат још тада достигла пуну научну зрелост и исказала највиши степен своје радне енергије и инспирације за лингвистичке теме.

МОТИВАЦИЈА ЗА НАУЧНА ИСТРАЖИВАЊА. Разлоге за изузетну научну плодотворност Ирине Грицкат шездесетих година XX века проналазимо у чињеници да је она у то време радила као лексикограф на изради *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности. Њен приступ лексикографском раду био је изразито научни. Граматички и семантички проблеми на које је наилазила обрађујући лексикографску грађу дубоко су је инспирисали, а она се није задржавала само на томе да у речнику понуди решења, већ се њима свестрано и исцрпно бавила у својим научним студијама. Ова чињеница показује колико је Ирена Грицкат промишљено, дубоко и одговорно прилазила лексикографском послу и обради језичких датости. Пажњу заслужује и податак да за Ирину Грицкат никада ниједан проблем није био до краја исцрпен и зато им се често враћала. Ово указује на један важан квалитет озбиљних научника – да се никада не задовољавају већ постигнутим и да не подлежу утиску да је неки језички проблем заувек решен.

Осим лексикографског рада, мотивација Ирине Грицкат за њене научне преокупације свакако се крије и у њеној билингвалности. Инспирисале су је језичке чињенице које се разликују у руском и српском језику. Чини се да отуда потиче и њена заинтересованост за дијахронијски приступ језичким питањима. У многим својим радовима, она је, уочивши различитост неке језичке појаве у руском и српском језику, покушавала да открије који од ова два језика чува стару прасловенску слику, а који је доживео иновацију током времена и да поброји језичке и ванјезичке услове, изазиваче настанка те иновације. Због тога се језичким фактима у радовима Ирине Грицкат често приступало из славистичког и дијахронијског угла, што се и уклапало у традиционални прилаз језичким питањима у србистици и славистици половином XX века. Ваља констатовати и то да је Ирена Грицкат

у својим контрастивним истраживањима предност увек давала српском језику и готово обавезно га је називала нашим језиком, док је руски увек служио као језик са којим се српски језик пореди.²

Теоријско-методолошки приступ. У радовима из шездесетих година прошлог века, Ирена Грицкат је језичким појавама које анализира приступала свеобухватно и врло слојевито. Анализе је изводила на бројним примерима из књижевности, штампе и из речника.³ Теоријско-методолошки приступ језичкој грађи у радовима Ирене Грицкат је традиционалан, под јасним утицајем компаративно-историјске научне парадигме у лингвистичким истраживањима.

Ни у радовима из последњих тридесетак година, Ирена Грицкат није мењала приступ језичком факту. Последњих деценија променило се само то што је у неким радовима сужен фокус истраживања, тако да тек од осамдесетих година, чешће можемо говорити о чисто семантичким или чисто синхронијским истраживањима. Теоријско-методолошки приступ је у свим њеним радовима остао традиционалан.

Чак ни у време када је била млада, радознала и образована лингвисткиња, Ирена Грицкат није имала потребу да се окуша у новим методама, а њих је XX век често доносио. Њу је увек привлачио језички проблем, а не метода или научна мода. Однос према структурализму експлицитно је одредила у свом раду о покушају примене структуралистичких метода на проблеме словенског глагола (Грицкат 1953–1954: 329 [3]):

„Код структурализма се осећа у првом реду брига око метода [...] Стога нам он у погледу својих лингвистичких резултата углавном изгледа стерилан [...] Структуралисти су унели у предмет својег интересовања много нових термина, много нових гледишта, форми мишљења, тежње за прецизношћу; то би могло бити веома корисно за нашу науку, кад бисмо били сигурни да је све то ново у стању да је обогати. Међутим, такав се закључак не намеће; а ученост и новост не треба да нас засене. Структурализму [...] мора се прво пребацити недовољно озбиљно прилажење резултатима старије науке; а да би се пропирала нова метода, знање у том правцу треба да буде беспрекорно.”

Са данашњег становишта, када се у обзир узму сви резултати лингвистике до којих се дошло применом структурализма, критика Ирене Грицкат делује преоштро. Овде се она износи да би се показао став Ирене Грицкат према научним методолошким новинама уопште.

Однос према литератури. Колико се може запазити, ретко се дешавало да је Ирена Грицкат проналазила инспирацију за неко истраживање у чланку или књизи неког другог научника – у неком туђем схватању, закључку или примеру. Она је била у доброј мери затворена према литератури, на сличан начин као према модерним истраживачким методама. У

2 О томе Ирена Грицкат каже: „Била сам увек проучавала српског (српскохрватског!) језика, и зналац руског... Више као свој осећам српски језик. То нема везе са чињеницом проучавања. Српски је језик моје домовине, мога школовања, највећег броја мојих пријатеља и симпатија” (Радовић Тешић 2009: 129 [49]).

3 Богато извориште грађе Ирена Грицкат је проналазила у Речнику ЈАЗУ и Речнику САНУ.

многим својим радовима она цитира литературу, али констатује да нико до сада није анализирао аспект одређеног проблема на начин који је привукао њену пажњу. Понекад би само у фусноти побројала имена аутора и називе радова у вези са темом коју истражује, али би се само каткад осврнула на неки пример или мишљење изнесено у тим радовима. Никада се није трудила да наведе исцрпну библиографску листу радова у вези са темом. У чланку „О антонимији” из 1961, на пример, није цитирана ниједна библиографска јединица, иако се у славистичком свету у то време већ увелико писало о овој појави. У првој фусноти тога рада (Грицкат 1961: 87 [8]) стоји: „Према неким теоретичарима антоними уопште не могу бити речи истог корена”, а након цитата се не упућује на радове ниједног од тих теоретичара. Због свих ових података, помало изненађујуће делује њен текст „О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци” (1983), који је скоро у целости посвећен резултатима истраживања других аутора о прилозима. У раду се прецизно и критички наводе различити приступи.

Разлог за овакав однос према прочитаном лежи у чињеници што је Ирена Грицкат увек полазила од језичког факта. Тај факт, односно неки проблем у вези са њим, она је покушавала да реши анализирајући, пре свега, језичку грађу. Литературу би ишчитавала тражећи у њој одговоре на питања која је поставила, а не из жеље да се информише шта је све о датој појави написао неки лингвиста. Када би се враћала некој теми (о чему ће касније бити речи), она то није чинила зато што је у литератури пронашла решење за неки проблем који је давно поставила или зато што је покушавала да разреши дилему коју је поставио неки други лингвиста, већ увек зато што је настављала да мисли о ономе што је сама себи раније задала. Зато се она у свим радовима, на пример, о деминуцији, или о прилозима, или о глаголском виду, обично позива на сопствене радове и резултате до којих је у њима дошла. Размишљала је слободно и самостално. Није била оптерећена теоријама ни већ постигнутим научним достигнућима. Можда су зато резултати њеног рада толико оригинални.

Језик и стил. Радови Ирене Грицкат писани су јасним, прецизним научним стилем који каткад прелази у књижевноуметнички или стил неких природних наука. Ево неколико примера: *центријетална семантика* (Грицкат 2000: 225 [43]); *лајоли и прилози се сабирају уз мањи или већи љубиљак стварносне комјабилности* (Грицкат 1989: 14 [33]); *антонимија се јавља онда када је некој речи намена да њредухијри обрнућу њредсјаву* (Грицкат 1961: 89 [8]); *Надамо се да смо на овом месћу осветили бар оно што њредсјавља чворове у изванредно бојетом семантичком тикању те речи* (Грицкат 1961: 81 [11]); *крњење чисте лексикографске архивекјонике; замисљива имјерфективизација* (Грицкат 1984: 198; 201 [27]); *А што се језика тиче, њостоје, различито у различитим епохама немирна њодручја, разбациана међу умиреним, слично турским или вулканским* (Грицкат 1983: 40 [26]); *када се њенијив наслања на номинајив израњају и сјимулишу се њрисенци као да досјевају у својеврсно индукционо њоље* (Грицкат 1986: 79 [29]).

НАЈЧЕШЋЕ ТЕМЕ ГРАМАТИЧКО-СЕМАНТИЧКИХ СИНХРОНИЈСКИХ ИСТРАЖИВАЊА. Направићемо кратак преглед тема које су најинтензивније закупљивале пажњу Ирене Грицкат. Навешћемо називе радова и године издања да би се потцртало колико су дуготрајна била њена интересовања за одређене теме. Године и наслови наводе се и због тога што се, скоро

редовно, може запазити иста структура, исти пут овладавања одређеном тематском целином: обично је први рад у једном тематском кругу био најопштији (у највећој мери заснован и граматички и семантички), да би се, затим, све више ишло ка чистој семантици. Можда би се могло рећи да су интересовања Ирене Грицкат пред крај живота била у највећој мери семантичка. Запазиће се и то да је ауторка престала да се бави темама из савременог српског језика када је 1969. године напустила лексикографски посао и започела рад у Народној библиотеци. Период седамдесетих година прошлог века посветила је истраживању историје српског језика. Након пензионисања (крајем седамдесетих година), па све до краја живота, она се, у научном смислу (по темама и истраживачким преокупацијама), вратила тамо где је стала шездесетих година. Наслови радова и године објављивања то јасно показују. Наравно, за све то време развијала је и паралелни истраживачки пут у вези са историјом српског језика.

Питањем деминуције, посебно деминутивних глагола, Ирена Грицкат почела је да се бави 1955. године у опширном чланку под називом „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику”. Пошто је фокус тог истраживања био у суфиксима за творбу деминутивних глагола, питање типова деминутивних значења обрађено је 33 године касније, дакле 1988. године, у раду „Значења афиксалне глаголске деминуције”. Затим су се у обради различитих подврста деминутивног значења отворила нека нова питања о природи деминуције, па се Ирена Грицкат још једанпут бавила том темом, 1995. године, у раду „О неким особеностима деминуције”.

Већ у истраживањима глаголске деминуције, отворило се сложено питање глаголског вида, посебно односа између итеративности и деминутивности глагола, па је, тако, и глаголски вид био предмет дугогодишње пажње Ирене Грицкат. Давне 1957. године објавила је два рада посвећена овој теми: „Неколико запажања о глаголском виду” и „О неким видским особеностима српскохрватског глагола”. Запажајући разлике у значењима српских и руских префиксираних глагола, Ирена Грицкат се заинтересовала за тзв. чисту перфектизацију, па је тако 1966. године настао њен рад „Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације”, а пошто јој се учинило да семантичкој страни овог процеса није посветила довољно пажње, године 1967. објавила је чланак „Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације”. Питању глаголског вида из семантичког угла Ирена Грицкат вратила се и 1985. године у раду „Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори”.

Проблем префиксације заинтересовао ју је и у радовима о појединачним префиксима, па је 1981. године, у светлу анализе сличности и разлика између Речника САНУ и Речника ЈАЗУ, анализирала значења и обраду глаголског префикса *за-*, а 2000. године обрадила је и „Префикс *с(а)-* уз глаголе у српском језику”.

Дружење са прилозима Ирена Грицкат је отпочела још 1961. године у раду „Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима”. Пажњу јој је привлачила одредбена семантика прилога у односу на глаголе. Само годину дана касније, објавила је и рад „О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику”. Две деценије касније, 1983. године, Ирена Грицкат се враћа својој омиљеној теми ра-

дом „О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци”. Године 1989. објављен је рад „Прилошке речи посматране кроз феномен антонимије”, а 2000. године и последњи рад у вези са том темом: „Појаве метафоричности у прилозима”.

Проблем антонимије није заинтересовао Ирину Грицкат само 1989. године, када је истраживала прилошку антонимију, већ и пре тога: 1961. године у раду „О антонимији” и у тексту „О неким проблемима негације у српскохрватском језику”.

У једну групу могу се објединити и радови Ирине Грицкат посвећени синтагматским семантичким лексичким односима. Њима се бавила у већини својих радова о прилозима, затим 1986. године у раду „Експресивне синтагме са генитивима у српскохрватском језику” и 1997. године у раду „Шта све значи *значити*?”.

У наведеним радовима о међусобном значењском утицају лексема које су заједно употребљене, али и у другим радовима, Ирена Грицкат је додиривала или се сасвим посвећивала питањима стила и стилистике. Један од првих радова о томе написан је 1967. године и носи наслов „Стилске фигуре у светлу језичких анализа”, али и у неким радовима из области дијахронијске лингвистике, као што су „Размишљања о стилу у нашим старим списима” (1972) и „О неким стилским фигурама у Похвалама кнезу Лазару” (1975).

СЕМАНТИЧКА ИНТЕРЕСОВАЊА

УТИЦАЈ КОНТЕКСТА НА ЗНАЧЕЊЕ. Однос према месту семантике у својим истраживањима и у лингвистици уопште, Ирена Грицкат је језгровито исказала реченицом: „Можемо рећи, заједно са другим истраживачима, да је лингвистика у суштини потрага за значењима” (Грицкат 1984: 203 [27]). У свом кратком а инспиративном раду „Шта све значи *значити*?” (Грицкат 1997 [41]), али и у неким ранијим радовима (исп. нпр. Грицкат 1967; 1986 [15, 29, 30]), ауторка износи своју, могло би се рећи, главну преокупацију у вези са појмом лексичког значења. Та преокупација произлази из угла из којег она посматра значење, а то је угао одговорног лексикографа који је запитан над проблемом дефинисања значења у описном речнику. Она је, наиме, заинтересована за питање великог, понекад неочекиваног, утицаја контекста на значење лексема. Циљ јој је да размотри „како се значење, заправо, догађа, да ли се оно увек може беспроблемно утврдити, или уз напомену да је одговарајућа идентификација добијена тек захваљујући контексту; или нам у неким случајевима уопште измиче изједначење између употребљене речи и било каквог лексикографског објашњења” (Грицкат 1997: 395 [41]). Задатак лексикографа (као и сваког проучаваоца значења) јесте да „идентификује концепцију (или више њих) која је у дату реч нашом свешћу уграђена” (Грицкат 1997: 395 [41]). Понекад треба идентификовати концепцију коју је у реч уградила свест писца, као у примеру: *Ломим јусће веђе на слује*. У овој реченици Добрице Ћосића, коју је Ирена Грицкат цитирала у неколико својих радова удаљених деценијама један од другог, *ломити* веђе значи *мршити* се. Значење се остварује, како каже Ирена Грицкат, „варничењем између речи, пробојним смисаоним пражњењем, која су и некоректна при критеријуму буквалности, и изазовна за уметничко чуло”

(Грицкат 1997: 398 [41]). Глагол *ломити* још би се некако и могао дефинисати у значењу који је остварио у наведеном контексту, али је готово немогуће дефинисати значење именице *белушак*, о којем пише Васко Попа. Тај белушак је хитнут у ваздух, па је ишчекао, *на земљу се није вратио, на небо се није подео... ено белушка, ни на небу ни на земљи, самој себе слуша међу световима*. Ирена Грицкат примећује да се „белушак овде не везује ни за шта од наше истовремене когниције, па опет изазива неку менталну, или неку емотивну реакцију, он је алегорија, симбол, подсећа на нешто неуловљиво, чак ствара емпатију. Значи да и та реч опет нешто значи узета заједно са својим реченичним односно ширим контекстуалним окружењем” (Грицкат 1997: 398 [41]). Ирена Грицкат је забринута због тога што постоје значења лексема као ово које има *белушак*, што их лексикографи не могу идентификовати у речнику, јер је на њих утицало и нешто више од синтагматских лексичких односа и од полисемије. Не може се просто рећи да је *белушак* употребљен метафорички у овом контексту. На значење те лексеме утиче и асоцијативни контекст, емоционални контекст и сасвим индивидуални поглед на свет и писца и читаоца. Због тога је тешко пронаћи адекватан метајезик којим би се ово значење могло дефинисати.

Стварање, „догађање”, обликовање значења контекстом или у контексту привлачило је пажњу Ирене Грицкат и у њеним ранијим радовима. Тако, она пише о лексемама у основном значењу које су употребљене у неодговарајућем облику (и ту појаву назива *меташакса калтеорија*) и о уобичајено употребљеним граматичким категоријама које су испуњене неодговарајућим лексемама (*метасемија*)⁴ (Грицкат 1967: 228 [15]). Као један од примера за метатаксу категорија наводи се Ћосићева реченица: *Он није могао ћушањем што да шрши* (уместо *ћушећи*, у *ћушању*). Инструменталом се, сматра ауторка, казује да је ћутање било оруђе, начин трпљења, а не његов пратилачки моменат. Још један пример: *не ћресћајући да сузи на ћрошле ноћи*. *Сузити* овде значи *тихо ћлакаћи*, међутим, захваљујући додатку „на нешто”, јавља се нова асоцијација – *мислити*, *ћогсећати се на нешто* у *сузама*.

Примери за метасемију су *крће облака*, *клинци кише* итд. Ирена Грицкат (1967: 231 [15]) овако их коментарише: „У оваквим граматички исправним додирима лексички инкомпатибилних речи стварају се нове значењске величине, са вишком нове изражајне снаге.” Овакве лексичке комбинације „стављају читаоца у могућност да допуњује смисао сопственим примислима”. У једној реченици ауторка (1967: 233 [15]) каже да ће навести још неколико примера „друкчијег или сложенијег контактирања међу речима, са истим резултатима стилског издизања”. Треба обратити пажњу на идеју исказану у овој реченици о постојању степена сложености међулексичког контакта.

У раду о експресивним синтагмама са генитивима (Грицкат 1986 [29]) испитују се ове конструкције са циљем да се групишу различите могућности испољавања експресивности омогућене управо синтагматским

4 Ирена Грицкат користи обиље термина у вези са овим појавама: *меташакса калтеорија*, *метасемија*, али и *меташхронизам* (*меташакса времена*), *меташхотомашизам* (*меташакса ћадежа*). Она, међутим, не упућује на литературу у вези с њима, тако да остаје нејасно до које мере је о овим појавама писано, како су оне до тада називане, да ли је неку од њих она сама уочила и именовала или су све преузете из литературе.

У лебдивом ходу,
Нови Сад, 1994.

спојем двеју именица. Понављају се и примери *крије облака, клинци кише, маје влаје* (о којима је први пут писано 1967. године) и објашњава се да је у њима на делу *синтагматска*, а не лексичка *фигуративност*.

Међу различитим семантичким типовима ових генитива пажњу привлаче они типа *зима године*, у којима се генитивом максимализује номинатив. Максимализација, примећује Ирена Грицкат (1986: 83 [29]), иде правцем оног квалитета који је у представама говорника најјаче везан за реч стављену у номинатив. Тако је, рецимо, *раш сталећа* најкрвавији рат у сто година. Ова значењска особеност названа је новим семантичким слојем, а то је *суперлативност власитиој значења именице*. Када се генитив наслања на номинатив, размишља Ирена Грицкат, израњају и стимулишу се семантички слојеви и присенци „као да доспевају у својеврсно индукционо поље”. Ти присенци се у радовима Ирене Грицкат називају *кријосемемама*, а оваква семантика је *сусемантика* или *кријосемантика*.⁵

5 Питању *кријосемантике* Ирене Грицкат је посветила доста коментара и напомена у својим радовима. Тако, на пример, разлог за употребу везника *а* уместо *и* код неких старијих црногорских писаца (*Везир остави Подгорицу а ушече низ Беловско поље*) „треба потражити на неким *кријосемантичким равнима*” (Грицкат 2000: 222 [43]). У раду о експресивним синтагмама са генитивима (1986) каже да се „неконвенционалним везама подстиче изроњавање постојећих *кријосемема*” и да је у речи *аутомобил* замислива „не само семантика техничких перформанси које достижу висок степен успешности него и семантика (супсемантика, *кријосемантика*) жељеног предмета”. У истраживању неких особености деминуције (1995) стоји да говорник зна да може рећи *лејушкати девојка*, али не и **лејушкати веранда* „зато што је меродаван у

Семантика прилога. Ирена Грицкат је о прилозима писала 1961, 1962, 1983, 1989. и 2000. године. Дакле, цео живот се интересовала за ову врсту речи. Оно што је ауторки било најважније понављало се из рада у рад. Једна од тих сталних тачака јесте семантички утицај прилога на реч коју одређује, а обично је то глагол. Може се закључити да ју је и ка прилозима вукла заинтересованост за синтагматске лексичке односе и за оне слојеве значења (како она каже, присенке или криптосемеме) које лексема добија у контексту, а који су понекад неухватљиви или тешко ухватљиви за лексикографа: „Речник тумачи изоловане речи, али свака изолована реч носи у себи семантички набој који је креиран и креативан у међулексичким додирима. Стога је описном речнику главни задатак да разјашњава добијене резултате тих додира” (Грицкат 1983: 26 [26]).

Једно од важних општелингвистичких питања које Ирена Грицкат (1961: 76 [10]) поставља (инспирирана семантиком прилога) јесте шта је уопште „ближе одређивање” у језику. Она сматра да ближе одредити (именицу, глагол или придев) значи „објавити нешто из потенцијала речи, схваћеног, разуме се, у ширем смислу, тј. и као скуп разних спољних одредаба и привремених карактеристика, а не само иманентних особина и својстава”. Грицкатова примећује да су најшире могућности при одређивању именица и због тога су придеви (који одређују именице) разноврснији по врстама и количини од прилога. Глаголи и придеви немају толике могућности које би могла осветлити одредбена реч. Због тога се не може адвербијализовати сваки придев.

Још једна важна општа напомена односи се на значењску разлику која се испољава између придева и прилога, а очитује се у томе што „значење придева мора бити на било који начин инхерентно значењском садржају именице уз коју он стоји (макар и метафорично; макар сам придев утицао на значењско померање у именици), док прилог може да стоји – уз глагол – као екстравербална одредба, тј. као одредба усмерена на неки други члан или друге чланове у реченици” (Грицкат 1989: 3 [33]).⁶

Међутим, ауторка открива једно глаголско значење „помоћу којег се може направити продор готово на сваком месту где придев пружа отпор при превођењу у прилог. То су глаголска значења „изгледати”, „деловати на чула”, „деловати уопште” (1961: 79 [10]). Такво значење Ирена Грицкат назива значење *ушиска на око*⁷, нпр.: *Ова врба сѝоји шужно над рибњаком или Тужно сѝава ѝрирода ѝог снѝом*. Значењу *ушиска на око* Ирена Грицкат се враћала и у другим својим радовима, опчињена отварањем неочекивано великог броја прилошко-глаголских спојева омогућених тим значењем. Готово сваки придев се може адвербијализовати када се њиме одређује предикат (али и субјекат) у овом смислу.

процени семантичког потенцијала датог суфикса, условно речено *кришшосеме* или чак *кришшосѝилеме* која се у њему изградила”. Из ових примера (а ограниченост рада не допушта да наведемо све) види се да је Ирена Грицкат развила чак и терминологију *кришшосеманѝике*. Остаје да се она детаљно истражи, како у радовима Ирене Грицкат, тако и у многим другим случајевима о којима она није писала.

6 У радовима Ирене Грицкат често се могу прочитати коментари општелингвистичког типа – о природи неких врста речи, о њиховој служби и употреби, о језику уопште. Те цртице су њени драгоцене прилози лингвистици. Понекад се у начину на који их износи, али и по њиховом садржају, осећа утицај њеног знаменитог учитеља Александра Белића.

7 Ирена Грицкат је имала ненадмашну способност запажања, издвајања, класификовања и именовања оваквих микросемантичких слојева као што је значење *ушиска на око*. О томе ће бити више речи у вези са типовима глаголских деминутивних значења.

2. Реферат академика Павла Ивића, Мирослава Пантића и Милке Ивић о дописном члану Ирени Грицкат-Радуловић - кандидату за редовног члана САНУ.

Реферат о дописном члану Ирени Грицкат-Радуловић - кандидату за редовног члана САНУ Одељење је прихватило једногласно (са девет гласова).

3. Реферат академика Добрице Ђосића, Антонија Исаковића и Стевана Раичковића о дописном члану Миодрагу Павловићу - кандидату за редовног члана САНУ.

Реферат о дописном члану Миодрагу Павловићу кандидату за редовног члана САНУ Одељење је прихватило једногласно (са девет гласова).

Скуп је закључен у 12 часова.

Председавао и записник водио
Секретар Одељења
академик Мирослав Пантић

Мирослав Пантић

И 1983. године, Ирена Грицкат размишља на сличан начин: „Прилози се не „прилажу” сваки пут уз глаголе у циљу сабирања значењских чинилаца (снажно *ѝрми* = грмљавина чији је интензитет снажан), већ се између њих и глагола понекад врше комбинације и рекомбинације значења које доводе до сугестивних појмовних једињења, до „појмотворности” (виолешно *ѝрми* = *ѝрми из ѝешких, љубичастѝих, олујних облака*)” (Грицкат 1983: 4 [26]). Иако се у истраживањима није званично користила компоненцијалном анализом, Ирена Грицкат спонтано размишља структуралистички о комбиновању семантичких компонената.

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛА. Интересовање за прилоге проистиче, као што је већ речено, из занимања Ирене Грицкат за значења која се обликују у семантичким спојевима између двеју речи. Други важан повод за анализу прилошких значења лежи у чињеници што прилози тај спој обично остварују са глаголима, а то су речи које су на различите начине увек биле у фокусу истраживања Ирене Грицкат. Посебно се бавила глаголским видом (и шире – ефектима глаголске афиксације) и глаголском деминуцијом (као и деминуцијом уопштено).

Питањем деминутивних глагола Ирена Грицкат је почела да се бави у свом антологијском чланку о овом питању из 1956. године. Повод за истраживање била је једна неочекивана разлика између руског и српског језика. Упадљиво је да руски језик поседује развијенији систем именичких и придевских деминутива него српски, међутим, у овом раду се запажа, а затим и доказује, да је српски „далеко више од осталих словенских језика развио категорију деминутивних глагола” (Грицкат 1955: 45 [4]). У раду се, затим, детаљно анализирају суфикси и префикси којима се у српском језику постиже глаголска деминутивност, а један од важних теоријских закључака, који привлачи посебну пажњу, односи се на различиту природу префикса и суфикса у словенским језицима. Наиме, суфикси су празни елементи и њима се може дати она улога која им се намени. Префикси су, међутим, представљали праве речи са одређеном семантиком и њихово значење је морало утицати на значење глагола којима се придодају. „Када се још узме у обзир промена вида, нама је јасно да је префиксирани глагол доста удаљен од својег основног глаголског значења” (Грицкат 1955: 90 [4]). Пошто је у овом раду пришла питању глаголске деминуције врло широко, дијахронијски и синхронијски, србистички и славистички, граматички и семантички, ауторка се вратила овом питању 1988. године и овога пута само семантички обрадила афиксалне глаголске деминутиве. Уочено је да глаголски деминутиви немају обавезно деминутивно значење, већ врло широку палету семантичких реализација. Ирена Грицкат је исказала изузетан дар за фине семантичке нијансе уочивши бројне значењске типове (Грицкат 1988 [31]). На пример: радња се врши на разним местима: *возикао се ѝамо-амо*; радња се врши у кратким одсецима: *куцка саѝ*; радња се врши у неједнаким размацама: *у ѝом седењу ѝоче се јавкаѝи умор*; радња се врши тише или тихо: *кашљуцала је слабашина дама*; радња се врши овлаш: *сѝаде ѝрсѝом койкаѝи ѝо ѝеѝелу*; радња се врши нервозно: *несѝрѝљиво је луйкала врхом десне ноѝе*; радња се врши кришом: *кад људи о чему ѝоворкају, несѝѝо је у сѝвари*; радња се врши ненаметљиво: *живуцкали ми ѝако, добро*; радња се врши ради одвраћања пажње: *ѝурка ѝисма у недра*; радња се врши недобронамерно: *људи нам нису наклоњени, ѝоворкају* итд.⁸

8 Тешко да би се у српској лингвистици могло наћи још много примера за овако танану семантичку класификацију.

Проблему деминуције Ирена Грицкат приступа и 1995. године, али се овога пута више задржала на придевским и именичким деминутивима. Због будућих истраживача ваља нагласити њен став да „поједина значења која се добијају деминуцијским префиксирањем придева спадају међу најинтересантније проблеме на подручју српског језика” (Грицкат 1995: 18 [39]). У том смислу, она посебно истиче специфичност префикса *yo-*.

За перфектизацију глагола и семантичке промене које она доноси Ирена Грицкат се интересовала више пута (нпр. Грицкат 1967; 1985 [16]). Она запажа семантичке разлике међу глаголима насталим префиксацијом у руском и српском језику и, као и у многим другим случајевима, разлика између ситуације у ова два језика инспирише је на истраживање. У раду из 1967. године полази се од претпоставке (са којом се не слажу сви проучаваоци) да се префиксацијом може остварити чист видски однос, исп. нпр. однос између глагола *писа́ти* и *написа́ти*. У њеним радовима се због тога употребљава термин *чиста (траматичка) перфектизација*. Међутим, проблем српског глагола у односу на руски лежи у томе што је он у основном значењу често *хетеросемичан*, тј. могуће су различите аперцепције, перспективе, смерови или циљеви остварења глаголске радње. Због тога, глаголу *пџера́ти* одговарају два свршена корелата: *испџера́ти* и *оџера́ти*. „Хетеросемији имперфективних глагола у српском језику”, мисли Ирена Грицкат, „одговара хетероморфија перфективних.” Руски глаголи су, према оцени Ирене Грицкат (1967 [16]), *хомосемантичнији* од српских, па тако, на пример, глаголу *знатъ* одговарају два корелата: *выгнать* и *отогнать*. Та два префиксирана глагола у руском језику не представљају само перфективне корелате имперфективног глагола већ се префиксима у њих уносе и нова значења. Према томе, руски несвршени глагол је „шири, блеђи, генерализованији по својој семантици”, па га префикси усмеравају, док је српски глагол семантички разуђен. Из овога следи дубље питање важно за лексикографе: „Докле се у тој хетеросемији морају посматрати појединачна подзначења глагола, а одакле почиње разлика у аперцепцијама истих радњи?” (Грицкат 1967: 122 [16])⁹ Видско парњаштво је предмет интересовања Ирене Грицкат и 1985. године. Поставља питање због чега према неким свршеним глаголима у речницима нема несвршених облика. За одговор на ово питање подаци у речнику понекад дају одговор, а понекад наводе на погрешан траг. Нашу пажњу је посебно привукла констатација да лексикографи понекад немају у грађи доказа да постоји несвршен глагол према неком свршеном, па се у неким случајевима одлучују, а у неким се не одлучују, да уведу несвршени парњак. Ако је тако, онда су и лексикографи понекад ствараоци нових речи.

Када је реч о испитивању глагола, не може се изоставити ни подсећање на рад Ирене Грицкат о развоју значења глагола *имати*. У тај глагол сливају се два прасловенска глагола: **jēti* (узети, *саре*) и *imetī* (поседовати, *habere*). У неким језицима за ова два појма постоје два глагола, а у српском су сливени у један. Издвојићемо само нека врло инспиративна

9 Ирена Грицкат се бавила и једном појавом сличној хетеросемији у свом раду о стилским фигурама у светлу језичких анализа (1967 [15]). Појаву семантичке разуђености, широкозначности, једне лексеме и немогућности утврђивања пута којим су се значења развијала, назвала је *илајисемија*. Придев *велик*, на пример, има у 14 тачака укупно 29 значења и сва су она „у ствари само могућности различитих номинација једне исте основне представе, зависно од тога с којом речју та основна представа контактира”. Појава платисемије везана је за глаголе, именице и придеве најширег значења.

размишљања и коментаре о развоју значења овог глагола. Семантичку ширину овог глагола Ирина Грицкат објашњава и тиме што се „појам поседовања распростро [...] уопште на представу о односу између субјекта и било каквог другог предмета ако код субјекта постоји заинтересованост, став према предмету” (Грицкат 1961: 69 [11]). Према Маслову, поседовање у широком смислу је и извесна заинтересованост лица за радњу или њене резултате, као постојање радње у сфери субјекта, најзад као моменат емоционалног односа према ономе што се саопштава. „Имам *сиремљену лађу*, чак ни у моменту конструисања такве реченице, није значило да је спремљена лађа својина говорникова: спремљена лађа или спремљеност лађе била је само предмет говорниковог интереса” (Грицкат 1961: 71 [11]). Морамо се задржати на још једној суптилној анализи значења глагола *имаѝи* у реченици: „*Имаш дуѝо да чекаш*: то не значи да саговорник нешто има или нема, он и не може „имати” одсечак времена, већ значи да му тај дуги одсечак времена (до неког рока) предстоји, нимало „његов”, али испуњен његовим чекањем. Објективно стање ствари и субјективно имање разних односа, од којих неки могу да се схвате и као поседовање, преплићу се, и у изражавању долази до померања значења глагола о коме је реч” (Грицкат 1961: 70 [11]). Ова размишљања превазилазе лингвистичку анализу и у својој суштини су филозофска.

АНТОНИМИЈА. Од свих парадигматских лексичких односа пажњу Ирине Грицкат највише је привлачила антонимија. Њоме се први пут бавила 1961. године замисливши се над проблемом супротности у реалном свету. Запазила је да је тај појам релативан у реалности, али да то не сме бити у лингвистици. Поставила је задатак за даља истраживања о томе да ли се негацијом именица, придева и глагола увек добија антоним. Делимичан одговор на ово питање дала је у раду из 1961. године (Грицкат 1961 [9]). Инспирацију за њега је пронашла у разлици између српског и руског језика која се састоји у томе што се у српском језику речца за негацију користи обично уз глаголе, а ретко уз придеве и именице, док се у руском језику користи уз све три врсте речи. Ситуација у српском језику је наслеђена из прасловенске епохе, док је ситуација у руском иновација. Године 1989. Ирина Грицкат повезује питање синтагматских и парадигматских односа тако што анализира прилошке антониме и њихов утицај на значења глагола уз које се користе. Запазила је да антонимични прилози често не стоје у семантичкој равнотежи.

ЗАКЉУЧАК О СЕМАНТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА ИРЕНЕ ГРИЦКАТ. Уместо закључка о значају и вредности семантичких истраживања Ирине Грицкат, уместо опаске о општем утиску који носи читалац док чита њене радове, навешћемо кратак одломак из аутобиографске књиге *У лебдивом ходу* (Грицкат 1994: 220 [38]). Професор Упоредне граматике је у расправи с једним студентом, колегом Ирине Грицкат, рекао: „Према усвојеним начелима, са сигурношћу се нешто може говорити само у математици. Ни у граматици. Ни у политици.” „Пошто сам с њиме била у срдачним односима”, наставља Ирина Грицкат, „упитала сам га једном који је, у ствари, смисао тих апстрактних наука каква је, на пример, његова Упоредна граматика. Одговор је гласио да баш такве науке подижу част човековог духа: када се дух надмоћно труди око нечега чиме се не окоришћује. Заувек се урезала у мене та идеја.” Управо ту идеју има и читалац радова Ирине Грицкат: да они подижу част духа.

ИРЕНА ГРИЦКАТ КАО ИСТОРИЧАР СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Ширина и дубина дијахронијског захвата. По ширини и дубини дијахронијских истраживања Ирена Грицкат је била истински следбеник приступа прошлости српског језика који је неговао и њен учитељ Александар Белић. Ретки су историчари српског језика који су истовремено и подједнако прилежно истраживали развој и народног и књижевних идиома, и то у временском распону од прихватања писмености па све до XIX века, а још ређи они који су подједнако значајне резултате остваривали тумачећи напоредни развој вернакулара и различитих типова прописаних идиома (старословенског, српкословенског, рускословенског, славеносрпског, вуковског). Међутим, вредност истраживања Ирене Грицкат не лежи првенствено у ширини захвата, већ у његовој дубини, будући да се храбро упуштала у проблеме који пре тога нису били научно тумачени или су о њима биле написане тек назнаке, врло често у србистичким, а понекад чак и у славистичким оквирима. Нема данас озбиљнијег истраживања било којег аспекта развоја нашег језика без консултовања њених радова и без тражења инспирације и пожељних тема у њима, што је – нажалост неуобичајено за наше прилике – подстакло издаваче и на нова издања њених капиталних монографија (Грицкат 2004 [48]), данас ретких а тражених. Увид у бројност и разноврсност дијахронијских сагледавања српског језика најбоље пружа обимна библиографија радова Ирене Грицкат (Јелић 2002 [47]), па би се стога о њој као историчару српског језика могла написати и опсежна монографија.

ПРИМАРНЕ ОБЛАСТИ ДИЈАХРОНИЈСКИХ ИСТРАЖИВАЊА. У монографији *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским синоменицима* (Грицкат 1972 [18]) експлицитно су омеђени и готово каталогизовани „капитални задаци”, како их именује ауторка у предговору, на средњовековним рукописима. Сагледавајући их са дистанце од 45 година, примећујемо да су у њима оцртани и правци дијахронијског деловања Ирене Грицкат у србистици одн. сербокroatистици, било да је објект истраживања био језик у средњем веку или у потоњим епохама. Ширина захвата се, уосталом, наговештава и на почетку монографије: „На првом месту треба размотрити општу језичку карактеристику оног писменог стваралаштва које би наша наука узела у проучавање. Пошто је у питању српска прошлост, анализама има да се обухвати велики део штокавске писмене заоставштине. То је махом старословенска традиција у свом светогорском, рашком и ресавском остварењу, тј. српска редакција тзв. црквенословенског или општесловенског језика; затим рускословенска и славеносрпска књижевност одн. писменост” (Грицкат 1972: 12 [18]).

РАЗГРАНИЧЕЊЕ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У ДИЈАХРОНИЈИ. Како су различите језичке политике у тадашњим суседним државама (Бугарска, Албанија), али и у републикама СФРЈ (Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија) управо почетком 70-их година XX века на различите начине актуелизовале питања даље и ближе језичке прошлости на Балкану, Ирена Грицкат је благовремено дефинисала шта сматра „српском прошлосту” у оквиру „штокавске писане заоставштине”:

116-11-438

Лајден
19. X. 59

Поштовани и драги

АРХИВ
САХУ
БЕОГРАД

Господине Професоре,

Ево ме већ две недеље у Лајдену; међутим, имала сам да експримирам неке пољуте дилеме о објављивању верзијетског архива, па да Вам о њима реферирем, - а тошто су предавања имала већ две недеље дана и тошто сам их ја досад одржала свега два (тј. двапут по два часа), - то још није било материјала за реферат.

У Колаквији су ме и црнороси и људи доскочи камордош имали. Како се итје црнороси одје већ преко 100 година није било овако суровог мита, који краје и давао, а што се итје људи могу да кажем да у Колаквији, бар они у професорској колегијуму, много изворенији и гостопријемнији него што

да још немогу да преиспитају с обзиром на германско обрело народа. Од Скопјења остала ми је у наслеђе нешто асиметријски, која ме води у организационе и административне дилеме и студије као већа коменту могућности и захтева и студентских реакција. Студентима имам око 15: поглед од штабних који су сами југословенског порекла и поглед као и ми, па преко јавних власти или наше студијске статистике који ситално све погледе са руским, све до оних који немају ни наредног појма ни о једном словенском језику и итје видели туркију. У свима њима треба државни заједнички одржавања, и изводичи то што да итјоме не буде досадно. Неки стоје да ми држим и приватне часове, али то још није могао. Међу студентима има један од 76 година јавно слуга нашем господину Прици

„То стваралаштво је увек православно ако је реч о верској литератури или о верски обојеним текстовима,¹⁰ у највећој мери екавско (или 'јатовско' по старој графичи), у нешто каснијим епохама и ијекавско када су у питању световни споменици са јужнијих и западнијих подручја ове напред омеђене области” (Грицкат 1972: 12 [18]).

На истом месту прецизно се евидентирају и недовољно протумачене тачке могућих научних неспоразума:

„Неопходно је пажљиво издвајање од македонских и бугарских споменика, као, разуме се, и од влашких и молдавских, и даље од руских. На западу и северозападу јављају се прожимања тог штокавског екавског одн. ијекавског елемента са друкчијим штокавским ијекавским, тј. са елементом западног, католичког типа, са икавским, а у мањој мери и са чакавским.”

¹⁰ У овој сегменту тумачења Ирена Грицкат се значајно разликала са Миланом Решетаром, такође великим историчарем нашег језика.

16-IV-1959
 ур. Училишта, који славише преселу са својим књижевним и истраживачким радом, али ми на нашим мањим језика утицаја обично ствара или ср. Запад још није било књижевна на који му нисам одговорила (максим Трајков је био толико?!)- али не знам шта ће бити јане. Има и јерма Моговостанка, мржа и кривдава.

Медо намери, у овде утицају Словенца, јане сада неки ван het Rave који прелази руску књижевност и јошта нешто говори руски, али јасно савјетски само чита. Од особа словенске крви има само једна Рускиња, Ирена де Врис, која такође прелази русистичку; колико је она обде од дефиниција, почела је и ова да говори по мало холандски. Тако да сам ја обде намересалити, колико суддејима због суддејивањесог, колико холандски због руски, и бете су ме позвали да неке делује томе поред.

САХП
 БЕОГРАД

У Амстердаму је „slavisant“ Екман, који 31-ог окт. организује неки савјетски слависта са церавањима и савјетствима. У Цркви се још налази неки екстремни Кристијан ван ден Берге, код кога сам била у гостиима (има још бете и славу теркају!), али се на крајем месеца преселио у Хамбург. Славиштина Дубањева у Лајдену је савјетски мржња, а воли је нека гостања која нема обе руке до рамена и која бине реује когама.

Ово су запад утицаји бине музичички и посматрањесог чита, а нар јуде нешто истински књижевност и у суддејном погледу, јавити Вам се поново, а и маче ту Вам, јазуше се, овде писати.

Поздравите вајсдајеније све Ваше у породици, а Вас некро поштом је и токо поздравна

Вама
 Ирена Грицкат

16-IV-1959 [LEIDEN] LAAT
 19 X 14
 1959
 Gospodin
 Dr Aleksandar Belić
 Predsednik Srpske
 akademije nauka
 Knez Mihailova 35
 Beograd
 Jugoslavija

Ирена Грицкат-Радуловић –
 Александру Белићу
 Лајден, 19. октобар 1959.
 Заоставштина Александра Белића,
 Архив САНУ, 14386-IV-438

Хронолошки оквир. Поглед на хронолошке границе изучавања историје нашег језика суштински се у истраживањима Ирине Грицкат променио од 1972. до 1975. године. У монографији *Актуелни језички и текстоволошки проблеми у старим српским ћирилским сјоменицима* (Грицкат 1972: 13 [18]) она пише: „Као почетна временска тачка мислимо да би, на достигнутом ступњу наших истраживања и наших потреба, могао бити узет не XII век, за који се иначе везују први сасвим јасни симптоми српске редакције у писању, него XIII век. Наиме, појаве везане за XII век, па и за раније време (судбина полугласника, назала и др.) проучене су и једва да ће се у том правцу наћи много новог, уколико се не открију нови споменици.” Још једанпут се на делу види скепса Ирине Грицкат према новим правцима у лингвистици, првенствено према структурализму, али ће је фонолошка истраживања Павла Ивића демантовати у овом закључку.¹¹

У покушају стварања радне периодизације засноване на културолошким *параметрима* за потребе истраживања у монографији, она – за разлику од података које је могла наћи у објављеним периодизацијама Александра Белића (1958) и Павла Ивића (1990), везаним искључиво за *лингвистичке параметре* јер полазе од стања у народном језику – као преломни период узима XIII век:

„Неоспорно је да пре XIII века има и фонетских и морфолошких и лексичких изразито српских иновација, али треба имати у виду да је тога било још и знатно раније, а српске карактеристике ће настајати и касније. [...] Међутим, од XIII века имамо у споменицима ако не квалитативно ново језичко стање, а оно ипак прве праве и познате ауторе Србе и прво оригинално српско литерарно стваралаштво. Даље ће бити изнети још неки разлози за опрезност при постављању српско-словенско-српских језичких међа” (Грицкат 1972: 13 [18]).

Битан културолошки помак у српским текстовима, дакле, не представља језичка еволуција у њима, већ појава *ауторства*, што је директно повезано и са стилистичким аспектом читавог питања.

Примењујући исте критеријуме, Ирина Грицкат за „завршетак старог српског језика”, тј. за крај његове историје, одређује период XIX века.¹² Нарочито је значајна методолошка напомена везана за специфична „преклапања” језичко-стилских карактеристика епоха која онемогућавају прецизну и безрезервну периодизацију развоја типова књижевних језика код Срба:

„Наглашено интересовање морало би углавном да допре до Ђ. Бранковића и Рачана (укључујући Јеротија), с тим што би се обухватило све оно из XVIII и XIX века што досад није било узимано у обзир у по-

11 У предговору за ову монографију одређује се однос према методологији дијахроничких истраживања и приоритетима у њима: „Као што ће се видети, у нацрту се не заузимају никакве посебне методолошке позиције, не предлажу се ни 'класични' ни 'модерни' приступи. Многа питања из наше старе књижевне, писмене и ликовне продукције обрађена су у развојно доба, на различитој чињеничној грађи, на различите начине, па је и то био и остао допринос нашој науци. Српска наука данас најхитније тражи евиденцију и опис, затим и обраду” (Грицкат 1972 [18]).

12 „Завршетак старог језика пада заправо у епоху Вука Караџића. Проблеми XVIII века код нас се данас проучавају веома озбиљно, а проучавањем је захваћен и нешто ранији период” (Грицкат 1972: 13 [18]).

Ирена Грицкат
Из заоставштине
Ирене Грицкат

требној мери. Не сме се заборавити да је старија епоха пружала своје краке – анахронично – и преко савременијих језичких збивања, тако да имамо још и у прошлом веку средњовековних писарских и преписивачких традиција, као и обилате архаичне полуписмености које можемо пратити по неким белешкама, писмима, записницима, протоколима и сл. Све су то појаве које се суштински уклапају у завршетак старог српскословенског језичког стања” (Грицкат 1972: 14 [18]).¹³

13 Наведена појава уноси нове, додатне детаље везане за егзистенцију српскословенских језичких црта, недовољно проучене до данас, у појаву коју је Никита И. Толстој сликовито а прецизно термилошки одредио као *конкуренцију* и *коезистенцију норми*.

Наведена напомена већ је водила Ирону Грицкату увиђању и истицању потребе за жанровским истраживањима српских текстова, као и наглашавању значаја оваквих стилистичких анализа. Занимљиво је да у овој монографији она не барата термином *жанр*, већ са блиским контекстуалним значењем и функцијом користи термине *слој* и *фонд*:

„Стара књижевна и писмена продукција имала је своје доста изразите 'хоризонталне' слојеве или фондове, који су се простирали својевремено по целом словенском православном свету” (Грицкат 1972: 14 [18]).

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР. Осим територијалног и хронолошког ограничења обима дијахронијских истраживања нашег језика, Ирена Грицкат је јасно одредила и теоријско-методолошки оквир својих истраживања:

„Сваки језик, па и стари, тј. прошлост једног језика, може се проучавати на различитим ступњевима: а) као артикулационо-акустичка организована супстанција, б) као граматичка структура, в) као скуп сигнификативних јединица, г) као израз одређених збивања ван језика као таквог” (Грицкат 1972: 17 [18]).

Прецизирајући да се под првим подразумевају фонетика, фонологија и граfiјско-ортографски елеменат, под другим морфолошки, творбени и синтаксички закони, под трећим сва семазиологија везана за лексикку, синтаксичке и стилске целине, а под четвртим сав потенцијални ванлингвистички домет лингвистичких истраживања (закључци о културним утицајима и сл.), Ирена Грицкат их класификује у две целине: прва два ступња одн. аспекта спадају у „језичке законитости”, а друга два у „језичке домене” (Грицкат 1972: 18 [18]).

Давањем доста широког опсега примарним потребама дијахронијских истраживања, Ирена Грицкат (1972: 18 [18]) имплицитно је критиковала редуccionистичке поставке искључиве потраге за *законитостима* у оквирима младограматичарске школе, али је учинила то и експлицитно: „Треба нарочито имати на уму то да ни суштину језика у неком синхроничном пресеку, а још мање његову дијахроничну слику, не представљају само његове законитости (схватање заступљено код младограматичара).” Исту примедбу она начелно и имплицитно упућује и структуралистима, не именујући научни правац, али се из наведених имена може закључити са којим поставкама полемише. Наиме, улазећи у проблем периодизација развоја језика, Ирена Грицкат (1972: 18 [18]) у исту раван доводи Белићеву периодизацију, разрађену на младограматичарском моделу у којем не постоје корелације између тачно утврђених појава и законитости са различитих језичких нивоа (фонетско-фонолошког, акценатског, морфолошког), и Ивићеву периодизацију, најрепрезентативнији пример разраде структуралистичких фонолошких идеја у србистици:

„Постоје и добре, свакако увек добро образложене периодизације тако схваћене историје језика: код А. Белића, М. Павловића, П. Ивића, с најновијим прилогом у томе правцу Св. Манојловића. Али би било

недовољно задржавати се само на тој страни питања. Поред историје супстанције и структуре може се правити и семазиолошка историја језика: историја о томе којим су се средствима (речима, афиксима, синтаксичким склоповима) изражавала одређена значења у одређеним епохама. Постоје и другачији прилази.”

Културолошка основа дијахронијских истраживања, заиста у лингвистичком структурализму стављена у други план, сада је с правом посебно наглашена: „У науци о језику мора се рачунати са свим оним што је настало под дејством културно маркираних догађаја, општих утицаја, деловањем великих реформатора, просветитеља, књижевника и сл.” (Грицкат 1972: 18 [18]). Попут Александра Белића и Павла Ивића у својим периодизацијама, и Ирена Грицкат је међу ванјезичким феноменима који су посебно мењали физиономију језика издвојила *миграције*, али је, осим на дијалектолошки, она акценат ставила и на културно-цивилизацијски аспект овог друштвеноисторијског феномена.¹⁴ Као илустрацију за језички делотворну активност великих реформатора, просветитеља и књижевника у српској средини навела је примере Гаврила Стефановића Венцловића и Доситеја Обрадовића, који су утицали на језик „у мањој мери”, као и Вука Стефановића Караџића, који је то чинио у „врло великој” мери (Грицкат 1972: 19 [18]). Није на истом месту запостављен ни утицај *институција* у модерним раздобљима, које су прецизиране као „разна научна друштва или академије”, а нарочито је значајно истицање да се „еволуција подстакнута спољним збивањима” односила и на говорни и на писани језик.¹⁵ О дометима културолошких утицаја на структуру говорног језика, међутим, најбоље сведочи анализа у којој се утицај грчког језика на српски језик, као и руског језика на српске говоре у Војводини, сасвим исправно преводи са ширег фонетског само на ужи лексички план („ипак је то било искључиво лексичко а не фонетско прихватање новине”, Грицкат 1972: 20 [18]).

Са друге стране, истиче се значај друштвених, спољашњих фактора на развој лексике, синтаксе и стилистике. Као парадигматски пример утицаја на лексику издваја се богаћење терминологије.¹⁶ Синтакса и стил књижевног језика неминовно се, опет, развојем спољашње стварности богате пре свега на плану хипотаксе.¹⁷

Прелаз са манифестних, програмских начела дијахронијске лингвистике на њихову реализацију видљив је у трећем делу наведене монографије Ирене Грицкат, у којем су „уже лингвистичке теме” класификоване у три целине радова. Прва целина се односи на лексиком и доноси два прилога – „Семазиолошке појаве (Придеви. Заменице. Бројеви. Прилози. Предлози. Везници. Речце. Члан.)” и „Творба речи, са семазиологијом (Изведенице.

14 „Од великог општег утицаја била су миграциона кретања, мешање дијалеката, а у вези са њима и продори нових сазнања о цивилизацији и култури” (Грицкат 1972: 19 [18]).

15 О утицају институција, на пример Друштва српске словесности, за књижевнојезичку ситуацију Ирена Грицкат писала је у више наврата (Грицкат 1964 итд.).

16 „Сигурно је ипак да са развојем саме спољашње стварности расту лексичка богатства: нове чињенице траже нове називе, а живот изискује развијање терминологије” (Грицкат 1972: 20 [18]).

17 „Тачна је, рецимо, опаска о томе да је један од главних елемената књижевног језика усавршавање хипотаксе, а да свест о главним и споредним реченицама личи на свест о перспективи у простору, која је такође поникла тек у новијим раздобљима” (Грицкат 1972: 20–21 [18]).

Суфиксација. Префиксација. Сложенице.)". Друга целина се односи на синтаксу и има четири прилога – „Номинални и вербални проблеми (Проблеми везани за именске речи. Проблеми везани за глаголске речи.)", „Синтагматско-синтаксичке појаве (Паратаксички везници. Ред речи. Поједина синтаксичка појаве.)", „Проблеми хипотаксичких функција, посебно релативности и експликативности" и „Начини исказивања реченичних целина". Трећу целину чине два рада из области стилистике – „Семантика стилске фигуре" и „Акустичке стилске појаве".

Навели смо детаљно структуру ове монографије зато што је она прототипична за дијахронијска истраживања Ирине Грицкат: у њиховом средишту биле су управо лексикологија, синтакса и стилистика. Најбољу потврду да је међу наведеним дисциплинама синтакса ипак имала повлашћени положај чини нам се да представља централни део најпознатије монографије Ирине Грицкат (1975), *Студије из историје српскохрватског језика*, тј. поглавље под насловом „Из историје зависних реченица", док је у дијахронијским радовима посвећеним лексици посебну пажњу посвећивала стварању терминологија (Грицкат 1964) као значајном културолошком феномену.

КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК, ЈЕЗИК КЊИЖЕВНОСТИ, СТАНДАРДНИ ЈЕЗИК. Током 70-их година XX века још увек се морала исправљати погрешна теоријско-методолошка поставка по којој су изједначавани књижевни језик и језик књижевности. По мишљењу Ирине Грицкат (1972: 21 [18]), разлика међу њима „све више се појачава при пројекцији у прошлост, тако да би требало да буду сасвим различите дисциплине историја књижевног језика и историја језика старе књижевности".

Језик књижевности одређује се још и као „језик на коме су написана дела од 'књижевне', натфункционалне, метафоричне вредности" (Грицкат 1972: 21 [18]), а *метафора* у ширем смислу се узима као његова основна одлика.¹⁸ Синоним му је *књишки језик*, а порекло и функција му одређују и специфичну методологију истраживања: „Историја 'књишког језика', као што је добро познато и разумљиво, често уопште није историја ниједног реалног домаћег говора, чак ни говора неке мање друштвене средине, чак ни неке његове историјске, одумрле фазе" (Грицкат 1972: 25 [18]).

Полазећи од поставки Прашког лингвистичког кружока, Ирина Грицкат (1972: 22 [18]) сматра „да је правилно називати књижевним језиком појаву каснијег, говорног или писаног нормираног језика или коинеа". Једном од централних особина књижевног језика сматра његову *урбанизованост*, а у тај градски контекст настанка смештају се и друге његове особине: „Такав тип језика се обликује највише међу образованијим али ширим градским становништвом – он је, према томе, везан за епохе правог урбаног а не ци-таделског живота, – он показује наддијалекатске особине, граматички је регулисан, семантички гибак, полифункционалан" (Грицкат 1972: 22 [18]). Наддијалекатски карактер, кодификованост, семантичка еластичност и полифункционалност, све су то особине на којима су инсистирали и представници Прашке школе, али и руски следбеници њихових идеја (С. Берн-

18 „Уосталом, добро је познато да су се погледи и укуси у том правцу из темеља мењали током историје, да је метафоре било тамо где је ми сада једва примећујемо, и да је 'најкњижевније' могло бити оно што нам данас понекад изгледа као неинвентивно или схоластичко расподелање" (Грицкат 1972: 22 [18]).

штајн, А. Исаченко и др.). Наведеним особинама Ирена Грицкат (1972: 22 [18]) додаје нову, компаративну по својој природи, кроз констатацију да је књижевни језик „равноправни савременик” свих књижевних језика других нација, на њега мора да буде преводиво све што се пише другде, на другим развијеним књижевним језицима”.

У тренутку када је појам књижевног језика почела да везује за нацију, Ирена Грицкат (1972: 22 [18]) заправо је прешла на терен *сџандардној* језика: „У сваком случају, он представља појаву везану за већ створену нацију или је временски близак стварању националне заједнице.” Иако почетком 70-их година није употребљавала термин *сџандардни језик*, она је већ била на социолингвистичким гледиштима, тада у настајању и сасвим актуелним, и везивала је функционисање језичког стандарда за нацију и говорну заједницу: „Књижевнојезички стандард треба да буде на неки начин национални доживљај” (Грицкат 1972: 22 [18]).¹⁹

Насупрот историји књижевног језика и историји језика књижевности, налази се „историја неког одређеног дијалекта”, у којој „може се пратити пробијање датих дијалекатских појава кроз текст” (Грицкат 1972: 25 [18]), за шта су неопходни реконструкција на основу данашњих дијалеката и упоредна проучавања.

ХИПОТЕЗА О ВРЕМЕНУ И МЕСТУ НАСТАНКА СРПСКЕ РЕДАКЦИЈЕ. Вероватно је најпознатија хипотеза која руши некада устаљену Белићеву и Ђорђевићеву слику о времену и месту настанка српске редакције она коју је пласирала Ирена Грицкат (1975: 31 [20]), по којој „српска редакција, она ’Мирослављева’, није потекла са српских терена у нашем савременом схватању, нити са хумског, како се то обично тврди, него са јужнијих, гранично српско-македонских”. Кључна теоријска иновација почивала је на претпоставци да само поједини „србизми” (нпр. судбина назала и полугласника, али не и иницијалног *вџ-*, итд.) нису селективно продирали у старословенско језичко ткиво, већ да су „поједине фонетске црте српске редакције у ствари израз некадашњег присуства нешто друкчијих говорника на означеном подручју” (Грицкат 1975: 31 [20]). На основу података из историјске дијалектологије, Ирена Грицкат (1975: 31) померила је место настанка редакције на „север од линије Тетово–Скопље–Кратово”. Револуционарна је и друга претпоставка, о времену настанка српске редакције, стилски изнета опрезно, али ипак са уверењем: „Из свега реченог могло би се закључити да нема сасвим сигурних аргумената који би говорили против претпоставке о српској редакцији као приближној вршњакињи охридске и преславске школе” (Грицкат 1975: 36–37 [20]). Сва новија истраживања овог питања (Павла Ивића, Биљане Јовановић, Ђорђа Трифуновића и др.) све више дају за право мишљењу Ирене Грицкат (Трифуновић 2001: 16–17 [45]).

ИСТОРИЈА ГРАМАТИЧКЕ МИСЛИ. Међу „базичне теме” Ирена Грицкат (1972: 39 [18]) сврстала је и историју „граматичке мисли и разноврсне филолошке делатности код нас”, која је оквалификована као „занимљива” и „важна тема”. Предвиђено је како би таква тема представљала целину ако би обухватила све фазе од Црнорисца Храбра, преко Константина Филозо-

19 Из фусноте је видљиво да је Ирена Грицкат упозната са радовима Далибора Брозовића, за које констатује да су „на савременијим основама” и да превазилазе „традиционалне поставке” (Грицкат 1972: 22, ф. 11 [18]). Термин *сџандардни језик* појављује се у њеним радовима из 80-их година XX века.

фа (Костенечког) и старих буквара и глосара, потом руских граматика, све до Вукових претходника и његових „конзервативнијих савременика”, међу које су у фусноти таксативно по значају издвојени: З. Орфелин, Л. Мушицки, С. Стратимировић, Ј. С. Поповић, М. Видаковић, Ј. Стејић, Ј. Хацић, Е. Чакре, Ј. Суботић, Е. Јовановић, Ђ. Мушицки и Т. Павловић (Грицкат 1972: 39 [18]). Неке од наведених идеја касније су и реализоване, на пример у расправи о Јовану Суботићу као граматичару, у којој се констатује, уз мало хиперболе, да је прослављени писац и политичар „од старинског и наивног славеносрпског граматиканта постао, у својим теоријским ставовима, скоро прави Вуков присталица” (Грицкат 1980: 95–96 [23]).

Не само у овој раду, научне симпатије и научни аргументи Ирине Грицкат били су нескривено на страни Вука и Вукових присталица у читавом њеном опусу (Грицкат 1994а [37]), али је она веома објективно судила и о представницима славеносрпске и доситејевске концепције српског књижевног језика и тиме допринела афирмацији њихових књижевнојезичких ставова, нпр. оних изнетих у Друштву српске словесности (Грицкат 1964 [13]), радовима Павла Соларића и др.

ЛИТЕРАТУРА И УТИЦАЈИ. При навођењу историјата питања код Ирине Грицкат све је било сведено на што краћу а функционалну, не обавезно и потпуну, информацију: тако, на пример, при разматрању односа између књижевног језика и језика књижевности прескаче чак и капиталну референцу о *Тезама њрашкој лингвистичкој кружока* (1929) и све друге референце припадника школе, иако у фусноти упућује: „Такво је, у главним цртама, било учење прашке лингвистичке школе” (Грицкат 1972: 21 [18]). Па ипак, сва релевантна славистичка литература за епоху којој је припадала по правилу је наведена, од младограматичарске па до најсавременије, што упућује на сјајно познавање језика и велику заинтересованост за актуелне лингвистичке тенденције.

Закључак о дијахроничким истраживањима Ирине Грицкат. Нико данас и не покушава оспорити чињеницу да је Ирина Грицкат један од највећих историчара српског језика које смо икада имали. Храброшћу да се као пионир суочи са многим изазовним проблемима дијахроничке лексикологије, синтаксе и стилистике у србистичком и славистичком контексту давно је обезбедила место које се данас лако уочава чак и при летимичном прегледу литературе у било којем раду из историје српског језика: име Ирине Грицкат тамо је неизоставно као што ће бити и при изради будуће историје српске лингвистичке мисли.²⁰

20 Део рада о Ирени Грицкат као лексикографу представља скраћену и делимично измењену верзију рада Даринке Гортан-Премк (2010 [53]). Део рада о семантичким истраживањима Ирине Грицкат заснива се на раду Рајне Драгићевић (2010 [51]). Део рада о Ирени Грицкат као историчару језика написао је Александар Милановић. Биографске и друге податке прикупила је Даринка Гортан-Премк. Фотографије из заоставштине Ирине Грицкат добијене су љубазношћу господина Алексеја Арсејева.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Речник српскога књижевног и народног језика: огледна свеска, Београд: СКА, 1944, стр. I–XXXVIII и 3–55.
- [2] Речник српскохрватског књижевног језика: [Абез–Ја]: огледна свеска: по грађи Српске академије наука, Београд: САН, Институт за српски језик, 1953, стр. 3–32.
- [3] Грицкат, Ирена, Поводом једног покушаја примене структуралистичког метода на проблеме словенског глагола, *Јужнословенски филолог*, 20:1/4, 1953/1954, стр. 307–332.
- [4] Грицкат, Ирена, Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, 21:1/4, 1955/1956, стр. 45–96.
- [5] Белић, Александар, Периодизација српскохрватског језика, *Југословенски филолог*, 23:1/4, 1958, стр. 3–15.
- [6] Грицкат, Ирена, Академски речници и њихови задаци I: поводом прве књиге речника Српске академије наука, *Наш језик*, н. с., 10:3/6, 1960, стр. 88–100.
- [7] Грицкат, Ирена, Академски речници и њихови задаци II: поводом прве књиге речника Српске академије наука, *Наш језик*, н. с., 10:7/10, 1960, стр. 212–337.
- [8] Грицкат, Ирена, О антонимији, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 4/5, 1961a, стр. 87–90.
- [9] Грицкат, Ирена, О неким проблемима негације у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, 25, 1961, стр. 115–136.
- [10] Грицкат, Ирена, Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима, *Наш језик*, н. с., 11:3/4, 1961, стр. 69–80.
- [11] Грицкат, Ирена, Развој значења глагола *имаћу*, *Radovi – Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka*, 18:6, 1961g, str. 67–81.
- [12] Грицкат, Ирена, О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику, *Наш језик*, н. с., 12:3/6, 1962, стр. 78–89.
- [13] Грицкат, Ирена, Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века, *Наш језик*, н. с., 14:2/3, 1964, стр. 130–140.
- [14] Грицкат, Ирена, Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације, *Јужнословенски филолог*, 27:1/2, 1966, стр. 185–223.
- [15] Грицкат, Ирена, Стилске фигуре у светлу језичких анализа, *Наш језик*, н. с., 16:4, 1967, стр. 217–235.
- [16] Грицкат, Ирена, Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације, *Наш језик*, н. с., 16, 3, 1967, стр. 119–126.
- [17] Грицкат, Ирена, Речник српскохрватскога књижевног језика, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 16:2, 1968, стр. 348–351.
- [18] Грицкат, Ирена, *Актуелни језички и шексполошки проблеми у старим српским ћирилским споменцима*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1972.
- [19] Грицкат, Ирена, Синоними и сродне речи, Миодраг С. Лалевић, Синоними и сродне речи српскохрватскога језика, 1 изд. Београд 1974, *Политика*, 72:22284 (18. 10. 1975), стр. 12. [Приказ].
- [20] Грицкат, Ирена, *Сјудије из историје српскохрватског језика*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1975.
- [21] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Dio 23, sv. 97, dodatak – Materijali o Rječniku, Zagreb: [JAZU], 1976, str. 40.
- [22] [Реферат за избор Ирене Грицкат-Радуловић за дописног члана САНУ], Скупштина за избор нових чланова, Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, 1978.
- [23] Грицкат, Ирена, Јован Суботић као граматичар, *Наш језик*, 24:3, 1980, стр. 95–106.

- [24] Грицкат, Ирена, Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ: показан на глаголима са префиксом „за”, *Наш језик*, н. с., 25:1/2, 1981, стр. 3–23.
- [25] Грицкат, Ирена, Запажања о билингвизму, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 30:2, 1982, стр. 161–181.
- [26] Грицкат, Ирена, О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци, *Јужнословенски филолог*, 39, 1983, стр. 1–41.
- [27] Грицкат, Ирена, Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 27/28, 1984/1985, стр. 197–203.
- [28] [Реферат за избор Ирене Грицкат-Радуловић за редовног члана САНУ], Скупштина за избор нових чланова, Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, 1985.
- [29] Грицкат, Ирена, Експресивне синтагме са генитивима у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, 17, 1986, стр. 71–93.
- [30] Грицкат, Ирена, Проблеми описне лексикографије, *Глас – САНУ. Одељење језика и књижевности*, 352:13, 1986, стр. 7–13. [Приступна академска беседа одржана 13. јуна 1986. године у САНУ].
- [31] Грицкат, Ирена. „Значења афиксалне глаголске деминуције“. *Први лингвистички научни скуп у спомен на Радосава Бошковића* (уредник Јевто М. Миловић). Титоград: ЦАНУ, 1988. Стр. 131–139.
- [32] Грицкат, Ирена, *Речник Српске академије наука и уметности*, *Глас – САНУ. Одељење језика и књижевности*, 352:13, 1988, стр. 37.
- [33] Грицкат, Ирена, Прилошке речи посматране кроз феномен антонимије, *Јужнословенски филолог*, 45, 1989, стр. 1–26.
- [34] Грицкат, Ирена. *Златна Ђунђенац*. Београд : Музиколошки институт САНУ, 1990.
- [35] Ивић, Павле. *О језику некадашњем и садашњем*. Београд: БИГЗ; Приштина: Јединство, 1990.
- [36] Грицкат, Ирена. „Стогодишњица лексикографског рада при Српској академији наука и уметности“. *Сто година лексикографског рада у САНУ* (главни уредник Павле Ивић). Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1993. Стр. 5–13.
- [37] Грицкат, Ирена, Из историје стабилизације књижевног језика код Срба: после Вукове и Даничићеве победе, *Јужнословенски филолог*, 50, 1994, стр. 5–31.
- [38] Грицкат, Ирена. *У лебдивом ходу*. Нови Сад: Матица српска, 1994.
- [39] Грицкат, Ирена, О неким особеностима деминуције, *Јужнословенски филолог*, 51, 1995, стр. 1–30.
- [40] Јевтић, Милош. „Ирена Грицкат-Радуловић“. *Са домаћим славистима*. Књ. 1. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Орфелин, 1996. Стр. 232–248.
- [41] Грицкат, Ирена. „Шта све значи ‘значити’?“. *Из књижевности: њоефика – критика – историја: зборник радова у част Предрага Палавестре* (уредио Миодраг Матицки). Београд: Институт за књижевност и уметност, 1997. Стр. 395–399.
- [42] Грицкат, Ирена. *Из њоезије руској XIX века*. Панчево: Књижара „Прота Васа“, 1998.
- [43] Грицкат, Ирена, Појаве метафоричности у прилозима, *Јужнословенски филолог*, 51:1/2, 2000, стр. 301–309.
- [44] Грицкат, Ирена, Семантички потенцијали у неким непроменљивим речима, *Српски језик*, 5:1/2, 2001, стр. 221–226.
- [45] Трифуновић, Ђорђе. *Ка њоецима српске њисмености*. Београд: Откровење, 2001.
- [46] Грицкат, Ирена. *Циклоида*. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.
- [47] Јелић, Лидија. *Библиографија радова академика Ирене Грицкај-Радуловић: у част осамдесет година животи*. Београд: САНУ, 2002.

- [48] Грицкат, Ирена. *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- [49] Радовић Тешић, Милица, Разговор с академиком Иреном Грицкат, *Наш језик*, 40:1/4, 2009, стр. 127–131.
- [50] Арсенјев, Алексей Борисович. „Заметки о билингвизме Ирены Георгиевны Грицкат-Радулович“. *Русский язык как инославянский. Выпуск II, Современное изучение русского языка и русской культуры*. Белград, 2010. Стр. 84–95.
- [51] Драгићевић, Рајна, Семантичка истраживања Ирене Грицкат, *Јужнословенски филолог*, 66, 2010, стр. 31–49.
- [52] Лома, Александар, Ирена Грицкат (1922–2009), *Годишњак – САНУ*, 116, 2010, стр. 785–786.
- [53] Гортан-Премк, Даринка, Ирена Грицкат-Радуловић – велики лексикограф и учитељ лексикографије, *Јужнословенски филолог*, 66, 2010, стр. 21–30.
- [54] Милановић, Александар, Теоријско-методолошки оквир Белићеве периодизације развоја српскохрватског језика, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 45:1, 2016, стр. 27–37.
- [55] Драгићевић, Рајна (прир.). *Крујови Ирене Грицкат, семантичко-граматичка истраживања савременог српског језика*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020.
- [56] Драгићевић, Рајна. „Научни и уметнички кругови Ирене Грицкат“. *Крујови Ирене Грицкат, семантичко-граматичка истраживања савременог српског језика (прир. Рајна Драгићевић)*. Београд, Савез славистичких друштава Србије, 2020. Стр. 9–51.
- [57] Драгићевић Рајна, Милош Утвић, *Поетски речник Ирене Грицкат, Научни састанак слависта у Вукове дане* 49:3, 2020, стр. 55–85.

БИБЛИОГРАФИЈА

I ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Научни стручни и књижевни радови

- [1] *О перфектџу без џомоћној џлајола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким џојавама* : [докторска дисертација]. Београд: Српска академија наука и уметности, 1954.
- [2] *Повесџ о Тришџану и Ижџи*. Београд: Српска књижевна задруга, 1966. 2. изд. 1988.
- [3] *Акџуелни језички и шексџолошки џроблеми у сџарим српским ћирилским сџоменицима* : [нацрџ за израду јенералној катџалоја са џрејледом исџтраживачких шема]. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1972.
- [4] *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1975. 2. изд. 2004.
- [5] *Златџа Ђунђенац* : 12. 3. 1898 – 26. 6. 1982. Београд: Српска академија наука и уметности, 1990.
- [6] *У лебдивом ходу* : сећања. Нови Сад: Матица српска, 1994.
- [7] *Из џоезије руској деветџнаесџџој века*. Панчево: Књижара „Прота Васа“, 1998.
- [8] *Циклоида* : [шесме]. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Законик цара Сџефана Душана (шрејиси)

- [9] *Законик цара Сџефана Душана*. Књ. I : Сџрушки и Аџонски рукоџис / [преписе и преводе израдио Димитрије Богдановић ; студије о језику рукописа И. Грицкат-Радуловић]. Београд: Српска академија наука и уметности, 1975.

- [10] Законик цара Сѣфана Душана. Књ. II : Сѣуденички, Хиландарски, Ходошки и Бисѣрички рукопис / [преписе и преводе изradio Димитрије Богдановић ; студије о језику рукописа И. Грицкат-Радуловић]. Београд: Српска академија наука и уметности, 1981.
- [11] Законик цара Сѣфана Душана. Књ. III: Барањски, Призренски, Шишајшовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис / уредници М. Пешикан, И. Грицкат-Радуловић, М. Јовичић ; [преводи рукописа И. Грицкат-Радуловић и др.; студије о језику рукописа И. Грицкат-Радуловић]. Београд: Српска академија наука и уметности ; Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.

II ПРИЛОЗИ У ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА

Напомена: издања су распоређена према броју годишта, а не према години штампе; ако су једном свеском обухваћене две године, јединица је смештена у другу годину издања.

- [12] У туђини : [опис боравка на Крфу], Илустрована застава (Београд), 4, 27. 3 – 2. 4. 1941, стр. 2.
- [13] Arne Gallis, „Études sur la comparaison slave“, Oslo, 1946 : [критички приказ], Јужнословенски филолог, 16, 1–4, 1949–1950, стр. 324–328.
- [14] Глагол „пањкати“ у вези са проблемом депревербације : [поводом чланка А. Вајана „La déprévervation en slave : serbocroate pañkati“], Јужнословенски филолог, 18, 1–4, 1949–1950, стр. 322–324.
- [15] Дах векова... осећа се и кроз на мало архаичан начин... : [рубрика „Језичке њоуке“], Наш језик, н. с. 1, 7–8, 1950, стр. [331]–332.
- [16] Квестионар из нормативне граматике руског језика : [поводом публикације „Вопросник по грамматици руског језика“], Јужнословенски филолог, 18, 1–4, 1949–1950, стр. 335–336.
- [17] Мало паштровско племе служи Млечићима, али их не служи због тог... : [рубрика: „Језичке њоуке“], Наш језик, н. с. 1, 7–8, 1950, стр. [332]–333.
- [18] Из библиографије радова Матије Мурка, Јужнословенски филолог, 19, 1–4, 1951–1952, стр. 239–243.
- [19] Још о трећој палатализацији, Јужнословенски филолог, 19, 1–4, 1951–1952, стр. [87]–110.
- [20] О једном случају мешања свеза „да“ и „што“, Наш језик, н. с. 3, 5–6, 1952, стр. [196]–207.
- [21] Поводом једне структуралистичке студије : [приказ], Гласник Српске академије наука, 4, 2, 1952, стр. 326.
- [22] О допусном значењу свезице „и“ и речи „иједан“, „имало“, „ико“ и сл., Наш језик, н. с. 4, 5–8, 1953, стр. [217]–228.
- [23] О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама : [резиме докторске дисертације], Гласник Српске академије наука, 5, 1, 1953, стр. 134–135.
- [24] Александар Стојићевећ (15. 3. 1879 – 18. 5. 1952) : [некролог], Јужнословенски филолог, 20, 1–4, 1953–1954, стр. [579].
- [25] Богатство и богаћење језика : (поводом збирке приповедака Јанка Ђоновећа Хроника и њоуоисе, Цетиње, 1950) : [критички приказ], Књижевност и језик у школи, 1, 3, 1954, 164–170.
- [26] Како су од именица типа „јунак“ постали придеви типа „јуначки“ и именице типа „јунаштво“?, Књижевност и језик у школи, 1, 3, 1954, стр. 184–186.
- [27] Лингвистички састанци при Институту за српски језик Српске академије наука, Јужнословенски филолог, 20, 1–4, 1953–1954, стр. [391]–401.

- [28] О употреби придева „многи“ и сличних придева у једнини, Наш језик, н. с. 5, 7-8, 1954, стр. [269]-277.
- [29] Петар Губерина, „Звук и покрет у језику“, Загреб, 1952 ; „Повезаност језичких елемената“, Загреб, 1952, изд. Матица хрватска : [критички приказ], Јужнословенски филолог, 20, 1-4, 1953-1954, стр. 452-466.
- [30] Поводом једног покушаја примене структуралистичких метода на проблеме словенског глагола, Јужнословенски филолог, 20, 1-4, 1953-1954, стр. [307]-332.
- [31] Јужнословенски филолог XX : [приказ], Књижевност и језик у школи, 2, 1, 1955, стр. 83-84.
- [32] Ein Beitrag zur komparativen Metrik, Wiener slavistisches Jahrbuch (Wien), 5, 1956, s. 86-109.
- [33] Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, Јужнословенски филолог, 21, 1-4, 1955-1956, стр. [45]-96.
- [34] О неким особинама футура II (футура егзактног), Наш језик, н. с. 7, 3-4, 1956, стр. [89]-105.
- [35] Словарь современного русского литературного языка, Академија наука СССР, Институт за руски језик. Свеска I А-Б (1950 г.) ; св. II В (1951 г.) ; св. III Г-Е (1954 г.) : [критички приказ], Јужнословенски филолог, 21, 1-4, 1955-1956, стр. 304-310.
- [36] Разлике између предлога „због“ и „услед“, Наш језик, н. с. 8, 7-10, 1957, стр. [236]-241.
- [37] Boris O. Unbegaun, „Russian Versification“, Clarendon Press, Oxford 1956 : [приказ]. Wiener slavistisches Jahrbuch (Wien), 6, 1956-1958, s. 171-173.
- [38] Лексикографически сборник, вш. 1, Академија наук СССР, Институт језикознания, Москва 1957 : [критички приказ], Јужнословенски филолог, 22, 1-4, 1957-1958, стр. 296-303.
- [39] Неколико запажања о глаголском виду, Питања књижевности и језика (Сарајево), 4/5, 1957-1958, стр. 29-41.
- [40] Нови препев Пушкинова „Евгенија Оњегина“, Наш језик, н. с. 9, 5-6, 1958, стр. [159]-173.
- [41] О неким видским особеностима српскохрватског глагола : [реферат за IV међународни конгрес слависта, Москва, септембар 1958], Јужнословенски филолог, 22, 1-4, 1957-1958, стр. [65]-130.
- [42] Одговори на питања Националног славистичког комитета у Москви (IV међународни конгрес слависта, Москва, септембар 1958) : о изради двојезичних речника, Јужнословенски филолог : Додатак, 22, 1957-1958, стр. 6-7.
- [43] Одговори на питања Националног славистичког комитета у Москви (IV међународни конгрес слависта, Москва, септембар 1958) : о особеностима словенског глагола, Јужнословенски филолог : Додатак, 22, 1957-1958, стр. 14-15.
- [44] Одговори на питања Националног славистичког комитета у Москви (IV међународни конгрес слависта, Москва, септембар 1958) : о важности дијалектологије за синтаксу. Јужнословенски филолог : Додатак, 22, 1957-1958, стр. 25-26.
- [45] Покретно „а“ на крају неких предлога као диференцијални семантички знак, Наш језик, н. с. 9, 7-10, 1958, стр. [291]-301.
- [46] Славујев врт : [песма] / Александар Блок ; препев И. Грицкат. Летопис Матице српске (Нови Сад), 134, 381, 2, 1958, стр. 190-194.
- [47] „Одговор на питање о перспекту: Сравнительная грамматика германских языков“. Материалы первой научной сессии по вопросам германского языкознания. Москва, 1959. Стр. 133.
- [48] Certaines particularités du verbe en serbocroate, Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego (Krakow), 18, 1959, p. 129-135.

- [49] Академски речници и њихови задаци (I) : поводом прве књиге Речника Српске академије наука, Наш језик, н. с. 10, 3–6, 1960, стр. [88]–100.
- [50] Академски речници и њихови задаци (II) : поводом прве књиге Речника Српске академије наука, Наш језик, н. с. 10, 7–10, 1960, стр. [212]–227.
- [51] Александар Белић и његов однос према културном наслеђу Вука и Доситеја : [комеморативно предавање]. Ковчежић, 3, 1960, стр. 185–189.
- [52] Библиографија радова професора Александра Белића. Јужнословенски филолог, 24, 1959–1960, стр. [49]–84.
- [53] Konieczna – W. Zawadowski, „Obrazy rentgenograficzne głosek rosyjskich“, *Izd. Polska Akademia Nauk, Komitet Językoznawczy, seria Prace Językoznawcze 9, Warszawa 1956* : [критички приказ]. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 3, 1960, стр. 243–247.
- [54] П. А. Дмитријев: „Особенности построения сложного предложения с определительным придаточным в сербохорватском языке“, *Ученые записки Н° 250, Серия филологических наук, вып. 44, Славянское языкознание, Ленинград 1958* : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 24, 1959–1960, стр. [363]–374.
- [55] Лингвистика међу наукама. НИН, 11, 532, 19. 3. 1961, стр. 10.
- [56] „O niektórych specyficznych właściwościach czasownika serbochorwackiego“. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, 37. Prace językoznawcze, 4. Kraków, 1961*, р. [307]–308.
- [57] Олаф Брок (4. 8. 1867 – 28. 1.1961) : [некролог]. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 27, 1–2, 1961, стр. 141–142.
- [58] Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима. Наш језик, н. с. 11, 3–4, 1961, стр. [69]–80.
- [59] Развој значења глагола „имати“. Радови Научног друштва БиХ (Сарајево), 1961, 8. Одељење историјско-филолошких наука, 6, стр. [67]–81.
- [60] Асоцијације из музике уз дело Иве Андрића. Звук, 55, 1962, стр. 513–[518].
- [61] Дивошево јеванђеље : филолошка анализа. Јужнословенски филолог, 25, 1961–1962, стр. [227]–293.
- [62] О антонимији. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 4–5, 1961–1962, стр. [87]–90.
- [63] О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику. Наш језик, н. с. 12, 3–6, 1962, стр. [78]–89.
- [64] О неким проблемима негације у српскохрватском језику : с освртом на стање у руском језику и у неким другим словенским језицима. Јужнословенски филолог, 25, 1961–1962, стр. [115]–136.
- [65] Radovi, sv. 1, god. I, prvi razdio lingvističko-filološki, br. 1, god. 1959/1960, izd. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet Zadar : [приказ]. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 28, 1–2, 1962, стр. 121–123.
- [66] Константин Филозоф : значајна личност нашег средњег века очекује праведни суд историје. Политика. Додатак : Култура, уметност, наука, 60, 17821, 19. 5. 1963, стр. 22.
- [67] Александар Младеновић, „О народном језику Јована Рајића“, посебна изд. Матице српске, 1964 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 26, 3–4, 1963–1964, стр. 621–623.
- [68] Вуков превод Новог завета као споменик великог филолошког настојања. Јужнословенски филолог, 25, 1–2, 1963–1964, стр. [219]–245.
- [69] Малик Мулић, „Српски извори плетеница словес“, Загреб 1963 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 26, 3–4, 1963–1964, стр. 601–608.
- [70] Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века : [иницијатива Друштва српске словесности]. Наш језик, н. с. 14, 2–3, 1964, стр. [130]–140.

- [71] [„Похвале“]. Ђурило и Методије: жиџија, службе, канони, њохвале (приредио Ђ. Трифуновић ; превели И. Грицкат, О. Недељковић, Ђ. Трифуновић). [1. изд]. Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- [72] Речник и епоха. Борба, 29, 175, 28. 6. 1964, стр. 10.
- [73] „Књижевни и културни рад Константина Философа“. Сџара књижевности (приредио Ђ. Трифуновић). Београд : Нолит, 1965. Стр. [476]–479.
- [74] Дrame ; Поеме ; Песме / А. С. Пушкин ; [препев И. Грицкат]. 2. изд. Београд: Просвета, 1966.
- [75] Наслови – посебна категорија писане речи. Наш језик, н. с. 15, 1–2, 1966, стр. [77]–95.
- [76] „Предговор“. Повести о Тришћану и Ижолти (превод И. Грицкат ; уређивачки одбор: Д. Богдановић, С. Петковић, Ђ. Трифуновић). Београд : Српска књижевна задруга, 1966. Стр. [9]–43.
- [77] У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју српскохрватског језика : поводом иницијативе
- [78] Матице српске да се састави Речник књижевног језика славеносрпског периода. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 9, 1966, стр. 61–66.
- [79] Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације : (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа). Јужнословенски филолог, 27, 1–2, 1966–1967, стр. [185]–223.
- [80] Релативно „који“ и „што“. Наш језик, н. с. 16, 1–2, 1967, стр. [32]–48.
- [81] Стилске фигуре у светлу језичких анализа. Наш језик, н. с. 16, 4, 1967, стр. [217]–235.
- [82] Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације. Наш језик, н. с. 16, 3, 1967, стр. [119]–126.
- [83] А. Пецо и М. Пешикан, „Информатор о савременом књижевном језику са речником“, изд. Младо поколење, 1967, Београд : [критички приказ]. Књижевност и језик, 3, 1968, стр. [95]–97.
- [84] Неколико ситнијих синтаксичких балканизамa у српскохрватском језику. Наш језик, н. с. 17, 1–2, 1968, стр. [41]–51.
- [85] О неким видовима историјскојезичких истраживања : (на српском материјалу с краја 17. и почетка 18. века). Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 11, 1968, стр. [39]–45.
- [86] Песништво европског романтизма : антологија (саставио М. Павловић). Београд : Просвета, 1968.
- [87] Из садржаја: А. С. Пушкин : Сужан / препев И. Грицкат : стр. 178 ; А. С. Пушкин : Волео сам вас / препев И. Грицкат, М. Павић : стр. 180.
- [88] Речник српскохрватског књижевног језика : књ. I А–Е, књ. II Ж–Косиште (Нови Сад – Загреб, 1967), изд. Матица српска и Матица хрватска : [критички приказ]. Зборник за књижевност и језик, 16, 2, 1968, стр. 348–351.
- [89] Шта је језичко мишљење. Политика, 65, 19813, 1. 12. 1968, стр. 18.
- [90] Језик књижевности и књижевни језик : на основу српског писаног наслеђа из старијих епоха. Јужнословенски филолог, 28, 1–2, 1969, стр. [1]–35.
- [91] Белешке о језику Ђорђа Бранковића. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 13, 1, 1970, стр. [85]–101.
- [92] Robert Zett „Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im serbokroatischen“. Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1970 : [приказ]. Јужнословенски филолог, 28, 3–4, 1970, стр. [541]–548.
- [93] Slovar slovenskega knjižnega jezika. Prva knjiga: A–H. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, Ljubljana 1970 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 28, 3–4, 1970, стр. [485]–492.
- [94] Историја језика представља језик историје. Политика, 68, 20596, 6. 2. 1971, стр. 14.

- [95] „Staroslovenski jezik“. *Enciklopedija Jugoslavije*. [Knj.] 8 : Srbija – Ž. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971. Str. 133–134.
- [96] Zür Geschichte des Wortschatzes der serbokroatischen Schriftsprache. *Anzeiger für slavische Philologie* (Wiesbaden), 6, 1972, S. [27]–33.
- [97] Један немачко-славеносрпски речник – препис Јована Рајића из 1741. године. *Јужнословенски филолог*, 29, 1–2, 1972, стр. [153]–194.
- [98] Размишљања о стилу у нашим старим списима. Багдала (Крушевац), 14, 164, 1972, стр. 24–26.
- [99] Речи о књизи : добра књига руши митове о човековој слабости и изгубљености : култура духа потиче само од књиге. *Политика*, 59, 21070, 3. 6. 1972, стр. 13.
- [100] Шта све нуди историја језика. *Политика*, 69, 20946, 3. 6. 1972, стр. 14.
- [101] А. Ђ. Костић, „Вишејезички медицински речник (*Lexicon medicum polyglottum*)“ : изд. Медицинска књига (1971, Београд – Загреб). 2. изд. : [приказ]. *Јужнословенски филолог*, 29, 3–4, 1973, стр. [567]–577.
- [102] Д. Богдановић, „Жиције Краишовца : критичко издање и студија“ : [рецензија]. *Гласник Српске академије наука и уметности*, 25, 2, 1973, стр. 325.
- [103] Драгослав Илић (5. 11. 1889 – 9. 5. 1973) : [некролог]. *Библиотекар*, 25, 3–4, 1973, стр. 485–487.
- [104] Ђорђе Трифуновић, „Слово о светлом кнезу Лазару“ : [рецензија]. *Гласник Српске академије наука и уметности*, 25, 2, 1973, стр. 317.
- [105] Из проблематике прелазности српскохрватског глагола. *Јужнословенски филолог*, 30, 1–2, 1973, стр. [297]–303.
- [106] Јуриј Бегунов, „Три описе кнежева (Глигорије Хазијански, Кирил Туровски и Лав Аникита Филолог)“ : [рецензија]. *Гласник Српске академије наука и уметности*, 25, 2, 1973, стр. 321–322.
- [107] Климентина Иванова-Константинова, „Непознати редакција Златоструја у српском изводу XIII века“ : [рецензија]. *Гласник Српске академије наука и уметности*, 25, 2, 1973, стр. 319.
- [108] Мара Харисијадис, „Астрономски, астролошки и други подаци и њихове илустрације у Студеничком зборнику Универзитетске библиотеке у Болоњи“ : [рецензија]. *Гласник Српске академије наука и уметности*, 25, 2, 1973, стр. 323.
- [109] Положај синтаксе у Вуково време и у Вуковом делу. *Ковчежић*, 12, 1974, стр. [56]–60.
- [110] [Ђура Даничић : 1825–1975]. *Ђура Даничић : изложба поводом 150-годишњице рођења*. Београд : Народна библиотека Србије, 1975. Стр. 3–5.
- [111] Бранко Гавела и Злата Ђунђенац : [сећања]. *Домети (Сомбор)*, 2, 2, 1975, стр. 79–84.
- [112] „О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару“. *О кнезу Лазару : научни скупи у Крушевцу 1971* (уредници И. Божић и В. Ј. Ђурић). Београд : Филозофски факултет ; Крушевац : Народни музеј, 1975. Стр. [271]–276.
- [113] Синоними и сродне речи : М. С. Лалевић, „Синоними и сродне речи српскохрватског језика“, 1. изд., Београд, 1974 : [приказ]. *Политика*, 72, 22284, 18. 10. 1975, стр. 12.
- [114] „Александар Белић као средњошколски педагог“. *Зборник радова о Александру Белићу* (уредник М. Стевановић). Београд : САНУ, 1976. Стр. [243]–257.
- [115] „Библиографија радова Александра Белића“. *Зборник радова о Александру Белићу* (уредник М. Стевановић). Београд : САНУ, 1976. Стр. [433]–469.
- [116] „Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века“. *Стара српска књижевност* (уредник В. Ђурић). Београд : САНУ, 1976. Стр. [297]–322.
- [117] Научна освајања као уметнички доживљај : отворимо се према науци спремно и с добром вољом, као кад слушамо музику. *Политика*, 73, 22406, 21. 2. 1976, стр. 15.

- [118] Уснули Боз / Виктор Иго ; препев Ирена Грицкат. Мостови, 7, 25, 1976, стр. 21–[23].
- [119] „Из предисторије стварања српске граматике“. Зборник Владимира Мошина (приредили Д. Богдановић, Б. Јовановић-Стипчевић, Ђ. Трифуновић). Београд : Савез библиотечких радника Србије, 1977. Стр. 245–253.
- [120] Из руске лирике / препев Ирена Грицкат. Мостови, 8, 4 (32), 1977, стр. 337–342.
- [121] Поглавља из историје књижевног и писарског рада. Јужнословенски филолог, 33, 1977, стр. [117]–155.
- [122] Двојство старе културе : у нашем средњем веку било је много животних садржаја о којима нису прављене књиге ни друга сведочанства. Политика, 75, 23280, 29. 7. 1978, стр. 13.
- [123] Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика. Јужнословенски филолог, 34, 1978 (1980), стр. [111]–148.
- [124] Певачева клетва / Лудвиг Уланд ; препев Ирена Грицкат. Мостови, 9, 4, 1978, стр. 321–322.
- [125] Размишљања о науци и о библиотекама као научним установама. Годишњак / Народна библиотека Србије за 1978 (1979), стр. 1–9.
- [126] Из граматичких радова Вуковог савременика Евгенија Јовановића. *Studia slavica Academiae scientiarum Hungaricae* (Budapest), 25, 1–4, 1979, р. [153]–159.
- [127] Из једне старе природнонаучне „екскурзије кроз лингвистику“ : [Миливоје Добросављевић, „Са Ајнштајном кроз науке“, књ. 1 : једна релативистичка екскурзија кроз филологију].
- [128] Зборник Матице српске за књижевност и језик, 27, 1, 1979, стр. [53]–58.
- [129] Лирика / А. С. Пушкин; препев Ирена Грицкат ... [и др.]. Београд : ИРО „Рад“, 1979. Књ. 1.
- [130] О науци у средњовековним српским списима. – Археографски прилози, 1, 1979, стр. 9–[30].
- [131] Zlata Đunđenas. *Pro musica* (Beograd), 105, 6–7, 1980.
- [132] Из руске поезије / препев Ирена Грицкат. Мостови, 11, 1 (41), 1980, стр. 51.
- [133] Јован Суботић као граматичар. Наш језик, н. с. 24, 3, 1980, стр. [95]–106.
- [134] Из руске поезије / препев Ирена Грицкат. Мостови, 12, 2 (46), 1981, стр. 109–110.
- [135] Лексикографски поступак у речницима САНУ и ЈАЗУ : показан на глаголима са префиксом „за“ : [реферат за научни скуп „Лексикографија и лексикологија“, одржан 3–5. 12. 1980]. Наш језик, н. с. 25, 1–2, 1981, стр. [3]–23.
- [136] О именицама типа „налет“ у српскохрватском језику. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 24, 1, 1981, стр. [101]–134.
- [137] Запажања о билингвизму. Зборник за књижевност и језик (Нови Сад), 30, 2, 1982, стр. [161]–181.
- [138] Музика и Злата Ђунђенац у делу Бранка Гавеле. Летопис Матице српске, 158, 429, 6, 1982, стр. 1122–[1132].
- [139] О неким могућим правцима балканистичких истраживања : зборник у част Блаже Конеског. Македонски јазик (Скопје), 32–33, 1981– 1982, стр. [151]–158.
- [140] Павица Мразовић и Ружица Приморац, „Немачко-српскохрватски фразеолошки речник“, 1981, Београд : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 38, 1982, [173]–182.
- [141] Из руске поезије / препев Ирена Грицкат. Мостови, 14, 1–4 (53–56), 1983, 193–194.
- [142] Janko Jurančić, „Slovensko-srbohrvatski slovar – Slovensko-hrvatskosrpski rječnik – Slovenačko-srpskohrvatski rečnik“, *Državna založba Slovenije*, Ljubljana, 1981 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 39, 1983, стр. [285]–289.
- [143] Наш стандардни језик као пратилац општих облика културе. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 26, 2, 1983, стр. [81]–99.

- [144] О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци. Јужнословенски филолог, 39, 1983, стр. [1]–41.
- [145] Три записа о натпевавању судбине : [опис три музичка доживљаја]. Летопис Матице српске, 159, 432, 5, 1983, стр. 572–[580].
- [146] Emanuela Sgambati, „Il tristano biancorusso“, *Studia historica et philologica* XV – Sectio slavonogomanica 4, Firenze 1983 : [критички приказ]. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 47–48, 1981–1982(1984), стр. 152–154.
- [147] Миодраг Сибиновић, „Оригинал и превод“ : увод у историју и теорију превођења, Београд, Привредна штампа, 1979 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 40, 1984, стр. [168]–176.
- [148] Демон : (одломци) / Михаил Љермонтов ; превод Ирена Грицкат. Мостови, 16, 2 (62), 1985, стр. 111–113.
- [149] Језичка анализа јужнословенских абагара. Јужнословенски филолог, 41, 1985, стр. [35]–64.
- [150] „Корнелије Станковић и нека језичка питања његовог времена“. *Корнелије Станковић и његово доба : зборник радова са научној скупи одржаној од 27. до 29. октобра 1981* (уредник Д. Стефановић). Београд : САНУ, 1985. Стр. [27]–33.
- [151] О dihотомiji književnog izraza. *Cyrrillomethodianum* (Thessa- Ionique), 1084–1085, 8–9, pp. 17–27.
- [152] Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 27–28, 1984–1985, стр. [197]–203.
- [153] Властимир Перичић, „Вишејезични речник музичких термина“, Српска академија наука и уметности, Београд, 1985 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 42, 1986, стр. [223]–226.
- [154] „Vuk Karadžić und die 'Serbische literarische Gesellschaft' – ideelle verwandtschaften. Vuk Stefanović Karadžić : 1787–1987 ; Festschrift zu seinem 200“. *Geburtstag* (redaktion W. Lukan und D. Medaković). Wien: Österreichisches Ostund Südosteuropa Institut, 1987. S. [203]–215.
- [155] Димитрије Богдановић : 1930–1986 : [некролог]. Археографски прилози, 8, 1986, стр. 151–154.
- [156] Експресивне синтагме са генитивима у српскохрватском језику. Јужнословенски филолог, 42, 1986, стр. [71]–93.
- [157] Легенда о почетку : [есеј]. Летопис Матице српске, 162, 437, 1, 1986, стр. 85–[98].
- [158] Нека размишљања о Вуковој реформи : (потенцијални предуслови, препреке, домашај, двоумљења). Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 51–52, 1–4, 1985–1986 (1988), стр. [3]–24.
- [159] „О адвербима у *Похвали кнезу Лазару Андонија Рафаила Епактита*“. *Pontes slavici: Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag* (Herausgegeben von D. Medaković, H. Jaksche, E. Prunč). Graz : Akademische Druck-und Verlagsanstalt, 1986. S. 123–130.
- [160] [Песме] / Николај Гумиљов ; препев Ирена Грицкат. Књижевна реч, 15, 287, 25. 10. 1986, стр. 1.
- [161] Још нека питања у вези са славеносрпском епохом. Јужнословенски филолог, 43, 1987, стр. [111]–135.
- [162] „Наука о језику“. *Српска академија наука и уметности : 1886–1986* (уредник С. Ђелић). Београд: Галерија САНУ, 1987. Стр. 99–101.
- [163] Nekoliko jezičkih analiza u vezi s Dalmatinovim prevodom psalama. *Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede* (Ljubljana), 11, 1987, str. 161–177.
- [164] [Песме] / Ана Ахматова ; препев Ирена Грицкат. Књижевна реч, 16, 300, 1987, стр. 11.

- [165] Цртице из београдске културне прошлости : [садржи препев песме „Београд“ Зинаиде Гипијус]. Књижевна реч, 16, 307, 10. 10. 1987, стр. 11.
- [166] „Значења афиксалне глаголске деминуције“. Први лингвистички научни скупи у сјомен на Радосава Бошковића, Даниловић, 14. и 15. маја 1987 (редакциони одбор: Ч. Вуковић... [и др.]). Титоград : ЦАНУ, 1988. Стр. [131]–139.
- [167] Наука о српском језику код Срба у другој половини XIX века. Наш језик, н. с. 27, 5, 1988, стр. [295]–323.
- [168] О писању и стилу – поводом двестоте годишњице рођења Артура Шопенхауера. Политика, 85, 12. 2. 1988, стр 10.
- [169] Поводом граматичких погледа Петра Матића, дописног члана Друштва српске словесности. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 31, 1, 1988, стр. [103]–107.
- [170] Проблеми описне лексикографије : [приступна академска беседа одржана на Свечаном скупу Српске академије наука и уметности 13. јуна 1986]. Глас 352. Одељење језика и књижевности, књ. 13. Београд : САНУ, 1988. Стр. [7]–13.
- [171] „Предговор“. Повести о Тришћану и Ижоти. Београд: Просвета ; СКЗ , 1988. Стр. 7–37.
- [172] Речник Српске академије наука и уметности : почеци, лик, перспективе. Глас 152. Одељење језика и књижевности, књ. 13. Београд : Српска академија наука и уметности, 1988. Стр. [25]–40.
- [173] Јанко Јуранчић (1902–1989) : [некролог]. Годишњак за 1989, 96. Београд : Српска академија наука и уметности, 1990. Стр. 555–556.
- [174] „Кажа“ – чудесно језичко ткање : [приказ Каже Матије Бећковића]. Књижевна реч, 18, 343, 10. 5. 1989, стр. 22.
- [175] Нека запажања о јужнословенском језичком заједништву. Јужнословенски филолог, 45, 1989, стр. [161]–172.
- [176] Прилошке речи посматране кроз феномен антонимије. Јужнословенски филолог, 45, 1989, стр. [1]–26.
- [177] „Средњовековне похвале кнезу Лазару и поводом њих“. Свети кнез Лазар : сјоменница о шестој сјогодишњици Косовској боји 1389–1989 (уређивачки одбор: епископ рашко-призренски Павле... [и др.]). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1989. Стр. [233]–236.
- [178] Један пример филолошке анализе из прошлог столећа : [Светислав Вуловић, „Приложак српској синтакси“]. Македонски јазик (Скопје), 40–41, 1989–1990 [шт. 1995], стр. [133]–137.
- [179] Певац на крсту црквеног торња : [песма] / Иван Алексејевич Буњин ; препев Ирена Грицкат. Књижевна реч, 19, 365, 10. 6. 1990, стр. 8.
- [180] Поводом једног необичног позива за укидање дебелог јера. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 30, 1990, стр. [79]–82.
- [181] Прилог дискусији о описним и односним придевима у српскохрватском језику. Наш језик, н. с. 28, 4–5, 1990, стр. [214]–223.
- [182] Шишатовачки апостол : спис из 1324. године, приредио Димитрије Е. Стефановић; издавач Аустријска академија наука у сарадњи са Српском академијом наука и уметности и Институтом за српскохрватски језик, Беч, 1989 : [приказ]. Политика, 87, 27486, 14. 4. 1990 стр. 17.
- [183] Тајна јеванђеља X : од велике мреже преписа до великог раскриљивања знања / [разговарао] Живота Лазаревић. Галаксија, 58, 221, стр. 12–15.
- [184] Александар Белић (15. 8. 1876 – 26. 2. 1960). Задужбина, 4, 15, 1990, стр. 10.
- [185] „Из историје употребе адверба : према грађи у похвалама кнезу Лазару“. Косовски бој у књижевном и културном наслеђу : реферати и саопштења :

- [Беоџраг, Крушевац, Тршић, Нови Сад, 13 – 17. 9. 1989]. Београд: Међународни славистички центар, 1991. Стр. 5–14.
- [186] „Један пример борбе за овладавање савременим српским изразом : [Сава Сретеновић, Синџаковичка проучавања]“. Уџоредна истраживања (уредник М. Дрндарски). Београд: Институт за књижевност и уметност, 1991. Стр. [425]–428.
- [187] Лексикографија – велики интелектуални изазов. Политика, 88, 27746, 5. 1. 1991, стр. 13.
- [188] О преводима Леополдових „Привилегија“. Јужнословенски филолог, 47, 1991, стр. [45]–64.
- [189] Сазвучја Николаја Велимировића и Ајнштајна. Политика, 88, 27912, 22. 6. 1991, стр. 18.
- [190] У ризници језика : [интервју] / [разговарао] Светозар Стијовић. Политика, 88, 27968, 1991, стр. 15.
- [191] Из историје борбе за књижевни језик код Срба – поводом „Землеописанија“ Павла Соларића. Јужнословенски филолог, 48, 1992, стр. [79]–94.
- [192] Из историје језичке наставе код Срба. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 35, 1992, стр. [55]–62.
- [193] Српски књижевни језик средњег века. Књижевне новине, 45, 837, 1. 3. 1992, стр. 5.
- [194] „Александар Белић (1876–1960) : [биографска белешка]“. 100 најзнамениџијих Срба (приредио З. Костић). Београд: Принцип ; Нови Сад: Ш–Јупублик, 1993. Стр. [485]–488. 2. изд. 2001.
- [195] Будући краљ преводи Максима Горког : Александар, син Петра I Карађорђевића, превео је као дечак познату „Песму о соколу“. Свеске (Панчево), 5, 16, 1993, стр. 6–10.
- [196] Законик цара Стефана Душана : [филолошко гледиште]. Српски књижевни гласник, трећа серија, 2, 5, 5, 1993, стр. 118–125.
- [197] Зашто је и како Вук усавршавао свој превод Новог завета. Задужбина [Лист Вукове задужбине], 6, 24, 1993, стр. 3.
- [198] „Из историје употребе адверба“. Наш крај / Сава Стекић, Стеван Симић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1993. Стр. 5–14.
- [199] „Љубомир Стојановић (1860–1930) : [биографска белешка]“. 100 најзнамениџијих Срба (приредио З. Костић). [1. изд.]. Београд: Принцип ; Нови Сад: Ш–Јупублик, 1993. Стр. [404]–408. 2. изд. 2001.
- [200] Не силити речи : слово о језику / приредила Александра Бркић. Политика, 90, 28680, 15. 8. 1993, стр. [12].
- [201] О неким ефектима вишеслојне миксоглотије на јужнословенском земљишту. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 36, 1, 1993, стр. [31]–62.
- [202] О Радосаву Бошковићу, још која реч. Стварање (Подгорица), 48, 4–6, 1993, стр. 250–252.
- [203] „Serbian Medieval Literary Language“. *Serbs in European Civilization* (edited by R. Samardžić, M. Duškov). Beograd : SANU, 1993. P. 146–150.
- [204] „Српски књижевни језик средњег века“. Срби у евројској цивилизацији (уредници Р. Самарџић, М. Душков). Београд: Нова : Балканолошки институт / САНУ, 1993. Стр. 142–146.
- [205] Српски језик у писмима Николе Тесле. Свеске (Панчево), 5, 18, 1993, стр. 6–9.
- [206] „Стогодишњица лексикографског рада при Српској академији наука и уметности“. Сто година лексикографског рада у САНУ (главни уредник П. Ивић). Београд: САНУ : Институт за српски језик САНУ, 1993. Стр. 5–13.
- [207] Из историје стабилизације књижевног језика код Срба : после Вукове и Даничићеве победе. Јужнословенски филолог, 50, 1994, стр. [5]–31.
- [208] Магновење : [песма]. Летопис Матице српске, 170, 454, 1–2, стр. 54.

- [209] Ноам Чомски и Иван Ђаја : и неколико даљих асоцијација. Књижевне новине, 46, 889–890, 1994, стр. 15.
- [210] Први уџбеници српског језика за руске емигранте. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 37, 1994, стр. [189]–192.
- [211] Речи старе и подмлађују се : лексикографија се креће од обичних спискова речи до истинске енигматике : слово о језику. Политика, 90, 28832, 1994, стр. 12.
- [212] Alcuni effetti della mistoglossia a piu livelli sull'area slavomeridionale. Italica belgradensia (Belgrado : Facolta di Lettere), 4, p. 1–33.
- [213] Литерарна повест : [интервју] / [разговарала] Даница Ђурђевић. Политика, 92, 29233, 1995, стр. 22.
- [214] О неким особеностима деминуције. Јужнословенски филолог, 51, 1995, стр. [1]–30.
- [215] Трептава вода : [песме]. Свеске (Панчево), 7, 23, 1995, стр. 38–39.
- [216] „Ирена Грицкат-Радуловић : интервју (27. 10. 1992)“. *Са домаћим славистима* / Милош Јевтић. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства: Вукова задужбина : Орфелин, 1996. Књ. 1. Стр. [232]–248.
- [217] Још о неким колебањима у српском глаголском систему. Српски језик (Београд : Никшић), 4, 1–2, 1996 (1999), стр. [45]–49.
- [218] Ljubljanski abagar i povodom njega. Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede (Ljubljana), 15, 1996, str. 337–340.
- [219] Митар Пешикан (8. 11. 1927 – 8. 7. 1996) : [некролог]. Годишњак за 1996, 103. Београд: Српска академија наука и уметности, 1997. Стр. 555–559.
- [220] Наука о језику у делатности Академије : [студија поводом стогодишњице постојања САНУ]. 279. Одељење језика и књижевности, 15. Београд: САНУ, 1996, стр. [1]–83.
- [221] Неке појединости у вези с употребом заменице „свој“ („мој“, „твој“...). Српски језик (Београд : Никшић), 1, 1–2, 1996, стр. 15–18.
- [222] О неким значењима у заменичким (и прилошким) речима на „к“. Наш језик, н. с. 31, 1–5, 1996, стр. [21]–23.
- [223] Вилијана : [кратка проза]. Летопис Матице српске, 173, 459, 3, 1997, стр. 332–334.
- [224] Вилонни цар : [песма и коментар препева] / Ј. В. Гете ; избор, препев и коментар Ирена Грицкат. Књижевне новине, 49, 949, 1997, стр. 4.
- [225] Срето Танасић, „Презент у савременом српском језику“, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с., 12, Београд, 1996 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 53, 1997, стр. [215]–216.
- [226] Поводом заменица „сав“, „сваки“ (и сродних речи). Наш језик, н. с. 37, 1–2, 1997, стр. [1]–6.
- [227] Предлози у синтагмама са временским значењем. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 40, 2, 1997, стр. [59]–61.
- [228] „Шта све значи значити?“. *Из књижевности : њоетика, критика, историја: зборник радова у часопису Преграја Палавестире* (уредио М. Матицки). Београд: Институт за књижевност и уметност, 1997. Стр. 395–[399].
- [229] Анџар / А. S. Puškin ; prepev Irena Grickat. Knjige (Beograd : Paideia), 1998, str. 25.
- [230] О дериватима на „-ар“ и „-ач“ у српском језику. Глас 388. Одељење језика и књижевности ; 17. Београд: Српска академија наука и уметности, 1998. Стр. [31]–37.
- [231] Потенцијал у служби исказивања хабитуалности : и неколико напомена поводом ове конструкције. Јужнословенски филолог, 54, 1998, стр. [35]–40.
- [232] „Увод“. *Из њоезије руској деветнаестој века : [анџологија њрејева]* / [приредила и препевала] И. Грицкат ; уредник В. Павковић. Панчево: Књижара „Прота Васа“, 1998. Стр. 5–32.
- [233] Дмитриј Сергејевич Лихачов : 15 (28). 11. 1906 – 30. 9. 1999 : [некролог]. Годишњак за 1999, 106. Београд: Српска академија наука и уметности, 2000. Стр. 479–480.

- [234] О српском рукописном наслеђу : [Татјана Суботин-Голубовић, Српско рукописно наслеђе од средине 16. до средине 17. века, Београд, САНУ, 1999] : [рецензија].
Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 42, 1999 (2001), стр. 515–516.
- [235] Казивање гностичара Василида о постању свемира : [песма]¹⁹ Политика. Додатак:
Култура, уметност, наука, 30. 10. 1999.
- [236] Павле Ивић (1.12.1924 – 19.9.1999) : [некролог]. Годишњак за 1999, 106. Београд:
Српска академија наука и уметности, 2000. Стр. 475–477.
- [237] Сврљишки одломци јеванђеља : [приказ издања које је при- редио Никола Родић].
Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 42, 1999 (2001), стр. 513–514.
- [238] „Библиографија радова Александра Белића“ / Ирена Грицкат-Радуловић и
Славица Илић. [2. прерађ. и доп. изд.]. *Универзитетска предавања из савременог
српскохрватског језика* ; Библиографија радова (приредио Ж. Станојчић). Београд:
Завод за уџбенике и наставна средства, 2000. Стр. [305]–349.
- [239] Док траје песника дах : изабране песме / А. С. Пушкин ; приредио Милорад Ђурић ;
препев Ирена Грицкат... [и др.]. Београд: Српска књижевна задруга, 2000.
- [240] Леро је pripadati dvema kulturama : [intervju] / razgovarala Milica Radović-Tešić.
Knjige (Beograd), 3, 6, 2000, str. 42–43.
- [241] О гностицизму и гностичару Василиду. Источник, 9, 33–34, 2000, стр. [85]–87.
- [242] Појаве метафоричности у прилозима. Јужнословенски филолог, 56, 1–2, 2000,
стр. [301]–309.
- [243] Префикс с(а) уз глаголе у српском језику. Зборник Матице српске за филологију и
лингвистику, 43, 2000, стр. [136]–141.
- [244] Семантички потенцијали у неким непроменљивим речима. Српски језик, 5, 1–2,
2000 (2001), стр. [221]–226.
- [245] Следбеник Александра Белића : [некролог Павлу Ивићу]. Књижевне новине, 52,
1003–1004, 15. 1 – 1. 2. 2000, стр. 5.
- [246] Ајнштајн : исповести. Политика, 98, 31415, 14–16.4.2001, стр. 5.
- [247] О прошлом времену у српском језику : два ванлингвистичка гледишта. 389.
Одељење језика и књижевности ; 18. Београд: Српска академија наука и уметности,
2001. Стр. [85]–88.
- [248] [Граде, сјајан, граде бедан...] / Александар Пушкин ; препев Ирена Грицкат.
Цигани ; Бронзани споменик ; Лирске песме / Александар Пушкин ; избор и
пропратни текстови Миодраг Сибиновић ; превели Ирена Грицкат... [и др.].
Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. Стр. 145.
- [249] Интересантна и оригинално осмишљена књига : [Јовановић, Мирослав, „Језик и
друштвена историја“, Београд 2002 : критички приказ]. Српски језик, 7, 1–2, 2002,
стр. 517–519.
- [250] О сакралном писму и његовој секуларизацији у српским ћирилским
споменицима. Глас 394. Одељење језика и књижевности, 19. Београд: Српска
академија наука и уметности, стр. [1]–15.
- [251] Реч на почетку : о лексикографији и интердисциплинарности. Политика, 99, 31834,
22. 6. 2002, стр. 3.
- [252] О предлогу „за“ у српском језику. Јужнословенски филолог, 59, 2003, стр. 11–16.
- [253] О суфиксу -ак и у всзи са њим. Српски језик, 8, 1–2, 2003, стр. 23–28.
- [254] Поводом неких непроменљивих речи. Наш језик, н. с. 34, 3–4, 2002–2003, стр. 177–180.
- [255] Из проблематике синонимије у српској филологији. Глас 398. Одељење језика и
књижевности, 20. Београд: Српска академија наука и уметности, 2004. Стр. [11]–17.
- [256] Песме. Руски алманах (Земун), 14, 10, 2005, стр. 144–147. Ово је прво издање песама
на руском језику.

- [257] „Лексикографске иницијативе у првој свесци Гласника Друштва српске словесности“. Јован Стерија Појовић : 1806 – 1856 – 2006 (уредник Љ. Симовић). Београд: Српска академија наука и уметности, 2007. Стр. [690]–694.
- [258] „Наука о језику у делатности академије“. Шездесет година Института за српски језик САНУ : зборник радова (уредник С. Танасић). Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007. Стр. 19–106. Прештампано из: Глас 379, САНУ, Одељење језика и књижевности, 15, 1996, стр. 1–83.
- [259] [Похвале] / превод Ирена Грицкат. Мајдан, 6, 2, 2008, стр. 35–50.
- [260] Антологија Пушкин / избор и редакција Витомир Вулетић ; препев Ирена Грицкат... [и др.]. Нови Сад: Прометеј, 2009.
- [261] Грицкат, Зинаида Григорјевна (1889–1963) / Ирена Радуловић-Грицкат и Анкица Васић. Биографски речник. Нови Сад: Матица српска, 2009. 3. Стр. 813–814.

III РЕДАКТОРСКИ РАД

Лексикографски пројекти

- [262] Речник српскохрватског књижевног и народног језика : [пројекат Института за српски језик САНУ] / главни уредник Стана Ристић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959, књ. I – 2006, књ. XVII.
Активни рад: књ. I (1959) помоћник уредника ; књ. II (1962) – VII (1971) уредник, суредатор, редактор ; XI (1981) – XIV (1989) уредник.
Ауторски колектив РСАНУ је издао лексикографски интерни спис „Упутства за обраду речничке грађе“ са прецизираном методологијом обраде, који се повремено прерађивао. Ирена Грицкат, Драгослав Илић и Митар Пешикан били су највише ангажовани. Последња ревизија Упутстава је била 1997.
- [263] Етимолошки речник српског језика / уредник Александар Лома. Београд: Одељење језика и књижевности САНУ : Институт за српски језик, Етимолошки одсек САНУ, 2003.
Св. 1 : А–Аш / израдили Марта Бјелетић... [и др.]; уредник Ирена Грицкат-Радуловић ; [свеску] уредио Александар Лома. 2003.
Св. 2 : Ба–Бд / израдили Марта Бјелетић... [и др.]; уредник Александар Лома. 2006.

Службени часописи

- [264] Јужнословенски филолог / главни уредник Предраг Пипер. [год. 1], књ. 1, св. 1–2 (1913); [год. II], књ. 2, св.1–2 (1921) – књ. 11 (1931); књ. 12 (1933) – књ. 17 (1938 / 1939); књ. 18, св. 1–4 (1949/1950) – књ. LXV (2009). Београд: Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик, 1913–
Ирена Грицкат је члан Уређивачког одбора од 1961. до 2009. године; редактор Библиографије (од бр. XVIII до броја XXVII).
- [265] Археографски прилози : зборник радова Археографског одељења Народне библиотеке Србије / уредник Александар Младеновић члан Уређивачког одбора: Ирена Грицкат-Радуловић... [и др.]. Београд : Народна библиотека Србије, 1979, бр. 1 – 2007/2008, бр. 29/30.
- [266] Ђура Даничић : 150-годишњица рођења (1825–1975) : [каталог изложбе одржане у Београду, децембра 1975] / уредник Ирена Грицкат. Београд : Народна библиотека Србије, 1975.
- [267] Лексикографија и лексикологија : зборник реферата [научни скуп одржан 3–5. 12. 1980 у Београду] / уређивачки одбор Ирена Грицкат... [и др.]. Београд : САНУ, Одељење језика и књижевности : Институт за српскохрватски језик САНУ :

- Филолошки факултет, Одсек за јужнословенске језике и општу лингвистику; Нови Сад : Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета : Матица српска, 1982.
- Реферат Ирене Грицкат-Радуловић са тог скупа је објављен у: Наш језик, 25, 1-2, 1981, стр. 3-23. в. библ. јединицу [134]
- [268] О двестагодишњици Јакоба Грима : зборник радова [научни скуп одржан 12-14. 11. 1985] / уредници Павле Ивић, Ирена Грицкат- Радуловић. Београд : Српска академија наука и уметности, 1988.
- [269] Едиција „Стара српска књижевност у 24 књиге“ / Београд: Српска књижевна задруга : Просвета, 1986-
СКЗ је 1964. године започела издавање едиције „Стара српска књижевност“. Изабран је Уређивачки одбор: Д. Богдановић, С. Петковић и Ђ. Трифуновић. Прва књига „Ђирило и Методије“ је објављена 1964, а друга „Повест о Триштану и Ижоти“ у преводу Ирене Грицкат 1966. године. Главни одбор СКЗ је изабрао Ирену Грицкат за члана Уређивачког одбора едиције (1971-2005). СКЗ и Просвета заједнички настављају едицију „Стара српска књижевност у 24 књиге“ од 1986. и у тој првој години издаје се ревидирани превод „Повест о Триштану и Ижоти“ као књ. 20.
- [270] Сто година лексикографског рада у САНУ / приредио Д. Ђупић; главни уредник П. Ивић; Уређивачки одбор: И. Грицкат-Радуловић... [и др.]. Београд: Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1993.

СЕЛЕКТИВНА ЛИТЕРАТУРА

О ДЕЛУ АКАДЕМИКА ИРЕНЕ ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ MISCELLANEA

- [271] Белић, Александар, Ирена Грицкат, „О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама“, САН, Посебна издања 223, Институт за српски језик, књ. 1, Београд, 1954 : [критички приказ]. Јужнословенски филолог, 21, 1-4, 1955-1956, стр. 283-287.
- [270] Родић, Никола, Ирена Грицкат, „Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима“, Народна библиотека СР Србије, Београд, 1972 : [критички приказ]. Зборник за филологију и лингвистику (Нови Сад), 16, 2, 1973, стр. 222-226.
- [271] Kuna, Herta. „Bosanski rukopisni kodeksi u svjetlu južnoslavenskih redakcija staroslovenskog jezika : [Divoševog jevanđelja] “. *Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura : [zbornik radova sa simpozijuma]*, Zenica: Muzej Zenice, 1973, 3, str. 89-102.
- [272] Стевановић, Михаило, Институт за српски језик и програм његовог рада : [поводом 25 година]. Наш језик, н. с., 20, 1-5, 1974, стр. 2-3.
- [273] Мићевић, Коља, О три превода једне песме : [Виктор Иго, „Уснули Боз“]. Мостови, 7, 27, 1976, стр. 23-24.
- [274] Аранђеловић-Живковић, Бранислава, Тридесет година рада Института за српскохрватски језик. Наш језик, н. с. 22, 3-4, 1978, стр. 150-161.
- [275] Стипчевић, Светлана, Књижевни архив Српске књижевне задруге : 1892-1970. Београд: Српска књижевна задруга, 1982. Из садржаја: [Грицкат, Ирена]: стр. 70, 71, 122, 247.
- [276] Стефановић, Димитрије, Ирена Грицкат, „Злата Ђунђенац“, Београд, 1990. Политика, 87, 27631, 8. 9. 1990, стр. 20.
- [277] Младеновић, Александар, Тридесет година постојања Археографског одељења Народне библиотеке Србије. Археографски прилози, 13, 1991, стр. 351-363.

- [278] Фекете, Егон. „О Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“. *Сто година лексикографској ради у САНУ* (приредио Д. Ђупић). Београд: Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1993. Стр. 21–49.
- [279] Арсењев, Алексеј. „Биографски именик руских емиграната“. *Руска емиграција у српској култури XX века : зборник радова* (уредници М. Сибиновић, М. Межински, А. Арсењев). Београд: Катедра за славистику / Филолошки факултет : Центар за научни рад / Београдски универзитет, 1994. Књ. 2.
- [280] Паунковић, Зорислав, Домаће руске успомене : [Ирена Грицкат, „У лебдивом ходу“, Нови Сад, 1994]. *Pro Femina*, 2, 1994, стр. 224–225.
- [281] Павковић, Васа, Снови и стварност : [Ирена Грицкат, „У лебдивом ходу“, Нови Сад, 1994]. *Дневник (Нови Сад)*, 54, 17261, 15. 2. 1995, стр. 15.
- [282] Радовић, Милена, Ирена Грицкат, „У лебдивом ходу“, Нови Сад, 1994. *Напред (Ваљево)*, 24, 9. 6. 1995, стр. 5.
- [283] Штефан, Флорика. „Ирена Грицкат, најумнија Београђанка : [У лебдивом ходу, Нови Сад, 1994]“. *Благо у мојој души / Флорика Штефан*. Нови Сад: Матица српска, 1997. Стр. 235–237.
- [284] Бећковић, Матија. „Iz ruskog XIX veka“ : [rubrika: *Knjiga godine*]. *Knjiga (Beograd : Paideia)*, 1998, str. 28.
- [285] Стипчевић, Никша, Лебдив ход Ирене Грицкат. *Летопис Матице српске*, 174, 461, 4, 1998, стр. 725–733.
- [286] Мартиновић, Вукица, Горичко завјештање Јелене Балшић : [„Горички зборник“, 15. век]. *Свеске (Панчево)*, 10, 45–46, 1999, стр. 122–124.
- [287] Младеновић, Александар, После двадесет година : [о часопису Археографски прилози]. *Археографски прилози*, 21, 1999, стр. 379–381.
- [288] Потић, Душица. Звуковна и сликовна компонента песме : [Грицкат, Ирена, „Из поезије руског XIX века“]. *Књиге (Београд : Народна књига)* 1, 3, 1999, стр. 51–53.
- [289] Рамадански, Драгиња, Језик опсене : [Грицкат, Ирена, „Из поезије руског XIX века“]. *Дневник (Нови Сад)*, 57, 18654, 6. 1. 1999, стр. 16.
- [290] Суботић, Гојко, Двадесет бројева „Археографских прилога“. *Археографски прилози*, 21, 1999, стр. 376–379.
- [291] Стипчевић, Никша, „Лебдив ход Ирене Грицкат“. *Училишавања / Никша Стипчевић*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999. Стр. 155–169.
- [292] Рајчић, Бисерка, Руска поезија златног и сребрног века. *Руски Алманах*, 18, 8, 2000, стр. 236–239.
- [293] Поповић, Богдан А., Ђого, Новаковић, Митровић : [ранг-листа песничких збирки из 2000. године]. *НИН*, 2714, 3. јануар 2003.
- [294] Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007. Из садржаја: Грицкат, И.: 105, 136, 143, 183–186фн, 265, 269–271, 283, 285, 314, 336
- [295] Грковић-Мејдор, Јасмина. „Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци“. *Шездесет година Института за српски језик САНУ : зборник радова* (уредник С. Танасић). Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007. Књ. I. Стр. [249]–266.
- [296] Ђупић, Драго, Танасић, Срето. „Шездесет година Института за српски језик САНУ : [1947–2007]“. *Шездесет година Института за српски језик САНУ : зборник радова* (уредник С. Танасић). Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007. Књ. I. Стр. [11]–18.
- [297] Рајковић, Милослав, Српски језик некадашњи и садашњи. *Планета (Београд)*, 5, 29, 2008. Тема броја: Језици.
- [298] Палавестра, Предраг. „Руске студије и слависти“. *Историја српске књижевне критике : 1768–2007 / Предраг Палавестра*. Нови Сад : Матица српска, 2008. Том II. Стр. 688.

- [300] Арсењев, Алексеј, Ирена Грицкат-Радуловић (1922–2009) : [некролог]. Руски Алманах (Земун: Књижевно друштво „Писмо“), 18, 14, 2009, стр. 136–144.
- [301] Мотоки, Номаћи, Irena Grickat (1922–2009). Slavic Research Center, News 119, November 2009, 19–23.
- [302] Томин, Светлана. „Два средњовековна зборника : [Бдински зборник 14. век, Горички зборник 15. век]“. *Синхронијско и дијахронијско изучавање врста у српској књижевности*. Књ. 2 (уредници З. Карановић, И. Живанчевић-Секеруш). Нови Сад: Филозофски факултет, 2009. Стр. 133–144.
- [303] Арсењев, Алексей Борисович, Заметки о билингвизме Ирины Георгиевны Грицкат-Радулович. *Русский язык как инославянский*, 2, 2010, стр. 84–95.

IRENA GRICKAT-RADULOVIĆ (1922–2009)

This paper firstly presents the biography of Academician Irena Grickat-Radulović. It is followed by three separate sections: the first section deals with her lexicographic work, the second one deals with her semantic theories and analyses, and the third one deals with her diachronic investigations.

Irena Grickat began her lexicographic work on the *Dictionary of the Serbo-Croatian Literary and Vernacular Language of the SASA* in 1949, as an inquisitive associate who attended meetings in which the basic-level entries were being examined and verified, in which lexicographic procedures were established by the committee and answers sought to various grammatical and semantic questions that would arise in the course of compiling the dictionary. Naturally, there was still a lot of wandering in search of the right course concerning both the lexicographic procedures and the said manifold questions. And it is precisely this search that stimulated Irena Grickat to approach this work with the aspiration to discover in language that which cannot be outwardly perceived, to uncover the unobservable immanent linguistic processes. With reference to that, much later, she said: “what I find most compelling in the comprehensive treatment of the lexicon of a language is its intellectual dimension, which requires not only being adept at defining a word, but also being able to discern the logic behind ordering the definitions, discovering layers between the basic and less frequent meanings, ranging from the literal meaning, or common extended meanings, towards less common ones, and ending with the idiosyncratic figurative ‘excursion.’” Soon afterwards, this inquisitive associate turned into one whose knowledge and lexicographic expertise far exceeded that which was expected for her age and the official post she held, and thus she went on to become the most prominent lexicographer, the one who prepared the Guidelines for the compilation of the dictionary, who passed her knowledge generously onto others, who established and justified with scientific argumentation a number of particular lexicographic procedures and lexicographic types of treatment, who laid the foundations for a modern lexicography based on current scientific knowledge, and who thereby formed the Belgrade school of lexicography.

Irena Grickat left a deep mark in the investigations of semantic issues. Her research findings on the semantics of verbs have not been surpassed to this day, particularly those concerning verbal aspect, prefixation and verbal diminutives, semantics of adverbs, as well as case semantics. She is known to have been drawing motivation for her scientific investigations from her lexicographic work.

As a historian of the Serbian language Irena Grickat greatly indebted Serbian linguistics. Dealing with the issues in the historical development of vernacular and different types of literary language alike, she successfully resolved many issues in diachronic lexicology, syntax and stylistics. Moreover, she raised on a new basis, distinct from Belić’s paradigm, the key issues of the date and place of origin of the Serbian recension of Church Slavonic. Her works today represent indispensable references in the study of the historical development of the Serbian language from its origin up until the period of Vuk’s language reform.